

Műfaji és retorikai-poétikai sajátosságok
Gönci Aszalós Mihály neolatin versgyűjteményében

Készítette: Szendrei Boglárka

2025. január

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
2. Műfaji utalások a kötethez járuló paratextusokban.....	5
3. A kötet műfaji összetettsége.....	12
4. A kötet retorikai-poétikai sajátosságai	16
4. 1. A családtagokhoz, barátokhoz, pártfogókhoz írt versek.....	16
4. 2. A lelkeszekhez írt versek	22
5. Összegzés	24
Bibliográfia.....	26
1. Primer források	26
2. Szakirodalom	27

1. Bevezetés

Gönci Aszalós Mihály (*Michael Aszalos Geonczinus*) életére vonatkozóan nem sok információ áll rendelkezésünkre, jelenleg születésének és halálának ideje is ismeretlen.¹ Támpontul szolgálhat, hogy 1617. július 17-én iratkozott be a marburgi,² 1618. április 7-én pedig a heidelbergi egyetemre,³ amelyek ebben az időszakban a magyarországi református peregrinusok elsődleges úti célját jelentették.⁴ Tanulmányait apja, Gönci Aszalós Tamás finanszírozta, de rajta kívül valószínűleg mások is támogatták különböző módon és mértékben.⁵ A peregrinációt megelőzően Sárospatakon tanulhatott, erre azonban csak a Szepsi L. Mihályhoz és Szenci B. Jánoshoz címzett, a *Calathus strenarum hortensium, symbolicarum, et poeticarum...* című versgyűjteményében szereplő költemények lemmáiból következtethetünk.⁶

¹ Életéről és műveiről a leg részletesebb áttekintés: HELTAI János, *Adattár a heidelbergi egyetemen 1595–1621 között tanult magyarországi diákokról és pártfogóikról*, Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1980, 257–258. Családjáról szintén viszonylag keveset tudunk, az adatok egy része ráadásul bizonytalan. Gönci Aszalós Mihály apja, Gönci Aszalós Tamás 1603-ban kapott nemesi címet feleségével, Károly Katával, gyermekeivel, Mihállyal és Annával, testvérével, Istvánnal és testvéreinek családjával együtt. CSOMA József, *Abauj-Torna egyesült vármegyék monographiája: Abauj-Torna vármegye nemes családjai*, Kassa, Forster, Wesselényi és Társai, 1897, 60–61. J. Újváry Zsuzsanna két tanulmányában is ír a Gönci Aszalós családról: J. ÚJVÁRY Zsuzsanna, *Polgár vagy nemes?: A kassai patricius-polgárok házassági-társadalmi kapcsolatai a XVII. században = Ezredforduló – századforduló – hetvenedik évforduló: Ünnepi tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére*, szerk. J. Ú. Zs., Piliscsaba, PPKE BTK, 2001, 404–406; J. ÚJVÁRY Zsuzsanna, *Egy hajdanvolt mezővárosi polgárcsalád, a mezőszegedi Szegedi család házassági-társadalmi kapcsolatai a 16–17. században = Mezőváros, reformáció és irodalom (16–18. század)*, szerk. SZABÓ András, Bp., Universitas, 2005 (Historia Litteraria, 18), 101–102, 111. Tarnai Andor szerint Gönci Aszalós Mihály „1617-ben élő testvérei Péter és Pál névre hallgattak”, a családra vonatkozó források azonban nem említenek ilyen nevű fivéreket. Bár a *Calathus strenarum hortensium, symbolicarum, et poeticarum...* című versgyűjteményben Gönci Aszalós valóban ajánl egy-egy verset a *frater* megnevezéssel illetett Gönci Aszalós Péternek és Pálnak, nem biztos, hogy vér szerinti testvérekről van szó, amit az is megerősít, hogy ugyanígy szólítja meg Gönci Szabó Györgyöt és Vitéz Györgyöt is. TARNAI Andor, *A parodia a XVI–XVIII. századi Magyarországon*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1990/4, 457; GÖNCI ASZALÓS Mihály, *Calathus strenarum hortensium, symbolicarum, et poeticarum...*, Marburgi, typis Saurianis, 1618 (RMK III, 1222), C1r, C3r, D2r, D3r. A *Calathus strenarum...* digitalizált változata elérhető itt: https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/01/30/35/dd/1/App_H_0734.pdf (letöltés ideje: 2024. 04. 14.).

² SZÖGI László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon, 1526–1700*, Bp., ELTE Egyetemi Levéltár, 2011 (Magyarországi Diákok Egyetemjárása az Újkorban, 17), 214.

³ *Uo.*, 131.

⁴ A református diákok peregrinációs útvonalaihoz az 1610-es évek második felében lásd: HELTAI János, *Alvinczi Péter és a heidelbergi peregrinusok*, Bp., Balassi, 1994 (Humanizmus és Reformáció, 21), 42; SZÖGI, *i. m.*, 28.

⁵ HEREPEI János, *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében*, Bp. – Szeged, MTA Irodalomtörténeti Intézet – JATE Magyar Irodalomtörténeti Intézet, 1965 (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 1), 147. Gönci Aszalós Mihály kapcsolatban állt Rákóczi Zsigmonddal és Rákóczi Györggyel, előbbinek ajánlotta 1618. augusztus 8-án tartott, 1619-ben nyomtatásban is megjelent disputációját, és mindkettejükhöz címzett egy-egy költeményt a *Calathus strenarum...*-ban. GÖNCI ASZALÓS, *i. m.*, B1v–B2v. Az említett disputáció: GÖNCI ASZALÓS Mihály, *Symboli B. Athanasii pars altera de incarnatione Filii Dei Domini Nostri Jesu Christi...*, Heidelbergae, typis Johannis Lancellotti, 1619 (RMK III, 1250). Diáktársa, Vári Miklós állítása szerint Bethlen Gábor is támogatta más peregrinusokkal egyetemben. IMRE Mihály, *A marburgi magyar peregrináció és a Verbesserungswerk kapcsolata*, Studia Litteraria, 2007, 141–142.

⁶ Herepei a Szenci B. Jánoshoz írt költeményre hívja fel a figyelmet, azonban tévesen vitairtnak nevezi a *Calathus strenarum...*-ot. HEREPEI, *i. m.*, 110.

„studiorum meorum remigi fidelissimo”;⁷ „Rectori Academiae Patarchinae primario Domino ac studiorum meorum Duci fidelissimo”.⁸

Gönci Aszalósnak a *Calathus strenarum*...-on kívül két disputációját és néhány üdvözlő versét ismerjük. 1618. augusztus 8-án Heidelbergben disputált David Pareus elnöklete alatt, a vitairat 1619-ben jelent meg nyomtatásban Borzási B. Balázssal együtt.⁹ Egy cím nélküli disputációja szerepel Pareus *Thesaurus Biblicus*ában 1618. december 19-ei dátummal.¹⁰ Üdvözlő verseket írt Muraközi Dús Márton marburgi disputációjához, illetve Szepsi Csombor Márton *Europica Varietas*ához.¹¹

Gönci Aszalós latin nyelvű versgyűjteményéről mindezidáig nem született átfogó elemzés, csupán rövid, nagyjából egyoldalnyi terjedelmű áttekintések állnak rendelkezésünkre. Az egyes tanulmányok, könyvfejezetek más-más kontextusban tárgyalják a kiadványt: Kovács Sándor Iván és Kulcsár Péter egy főként disputációkat tartalmazó colligatum érdekes darabjaként utalnak rá, Bán Imre a 17. századi, latin nyelvű, protestáns, magyarországi vonatkozású poétikák sorába illeszti be, Tarnai Andor a parodiával, Tüskés Gábor és Knapp Éva pedig az emblémákkal összefüggésben ír róla.¹²

⁷ GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum*..., i. m., E3v.

⁸ Uo., E4v. Gönci Aszalós mindkét esetben azt hangsúlyozza, hogy a költemény címzettje hűséges vezetője volt tanulmányai során.

⁹ Gönci Aszalós disputációjának bibliográfiai adatait lásd az 5. lábjegyzetben. A disputációhoz üdvözlő verset írt Tornai Pásztor Ferenc, Muraközi Dús Márton, illetve Udvarhelyi György. Borzási B. Balázs disputációja: BORZÁSI B. Balázs, *Symboli B. Athanasii pars prior de S. S. Trinitate*, Heidelbergae, typis Johannis Lancelloti, 1619 (RMK III, 1251).

¹⁰ David PAREUS, *Thesaurus Biblicus: Hoc est: Themata Textualia ex S. Bibliis Veteris et Novi Testamenti...*, Heidelbergae, typis Geyderianis, 1621, 157–160.

¹¹ HELTAI, *Adattár*..., i. m., 258. Az üdvözlő verseket tartalmazó kiadványok: MURAKÖZI DÚS Márton, *Disputatio metaphysica, de causa et causato*..., Marburgi, ex officina typographica Sauriana, 1618 (RMK III, 1224); SZEPSI CSOMBOR Márton, *Europica Varietas*, Kassa, Festus János, 1620 (RMK I. 500). Gönci Aszalós műveinek listája még kiegészíthető azzal, hogy „[e]mléksorokat írt Tállyai Putnoki János emlékkönyvébe 1618. máj. 27-én.” HELTAI, *Adattár*..., i. m., 258. Heltai ugyanitt más üdvözlő verseket is említ az 1968-as Szepsi Csombor-összes Gönci Aszalósról szóló jegyzetére hivatkozva, amely szerint a Szepsi Láni Mihálynak, a Szepsi Korotz Györgynek, a Lövei Györgynek és a Boros Jánosnak ajánlott költemények fordításai megtalálhatóak Gulyás József egyik munkájában. *Szepsi Csombor Márton összes művei*, kiad. KOVÁCS Sándor Iván, KULCSÁR Péter, Bp., Akadémiai, 1968 (Régi Magyar Prózai Emlékek, 1), 459. Ez annyiban helytálló, hogy Gulyás valóban lefordított négy verset Gönci Aszalóstól, azt azonban sem a jegyzet, sem Heltai nem említi, hogy a költemények a *Calathus strenarum*...-ból származnak. A fordítások: *Szombathi János Biographia professorum c. munkájában levő latin versek fordítása*, ford. GULYÁS József = GULYÁS József, *Bizonyságok*, Sárospatak, Kisfaludy László, 1936, 12–14. A jegyzet többek között abból a szempontból is pontatlan, hogy Herepeihez hasonlóan tévesen disputációként hivatkozik a *Calathus strenarum*...-ra.

¹² KOVÁCS Sándor Iván, KULCSÁR Péter, *Adattár: Dedikált disputációk Debrecenben*, Studia Litteraria, 1970, 97–98; BÁN Imre, *Irodalomelméleti kézikönyvek Magyarországon a XVI–XVIII. században*, Bp., Akadémiai, 1971 (Irodalomtörténeti Füzetek, 72), 25; TARNAI, i. m., 457; TÜSKÉS Gábor, KNAPP Éva, *Emblémaelméletek Magyarországon a XVI–XVIII. században = Neolatin irodalom Európában és Magyarországon*, szerk. JANKOVITS László, KECSKEMÉTI Gábor, Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem, 1996, 173. A Kovács és Kulcsár által bemutatott, a *Calathus strenarum*...-ot is magába foglaló colligatumhoz lásd még: IMRE, *A marburgi magyar peregrináció*..., i. m., 139–143.

Dolgozatomban arra vállalkozom, hogy részletesebb elemzést adjak Gönci Aszalós Mihály idáig csak felületesen vizsgált neolatin versgyűjteményéről, és ily módon hozzájáruljak a 17. századi magyarországi neolatin költészet kutatásához. A dolgozat első felében arra keresem a választ, hogy a paratextusok a kiadvány mely sajátosságait emelik ki, mit árulnak el annak műfajáról, és hogy a kísérőszövegek által bemutatott jellemzők milyen további műfajokkal, szövegalkotási technikákkal függhetnek össze. A dolgozat második felében a retorikai-poétikai sajátosságokra fókuszálva elemzem Gönci Aszalós Mihály költeményeit, amihez a következő szempontokat veszem figyelembe: a versek felépítését, a beszédhelyzetet, a retorikai eszközöket, valamint a szövegalkotási technikák, a növényyszimbolika és a szinkretizmus működését. Terjedelmi okokból jelen dolgozatban nincs lehetőség a teljes korpusz elemzésére, a vizsgálatra szánt költemények kiválasztása során azonban arra törekedtem, hogy ennek ellenére minél átfogóbb képet adjak a *Calathus strenarum*...-ról. A válogatás kiindulópontját a szerző és a címzett közti kapcsolat, valamint a címzett személye, tisztsége jelentette, ugyanis a kiadvány ebből a szempontból is nagy változatosságot mutat.

2. Műfaji utalások a kötethez járuló paratextusokban

A kiadvány címében szereplő *strena* (azaz újévi ajándék, jókívánság, újévi vers), amely az alkalmi költészet körébe tartozik, egyértelműen kijelöli a leginkább meghatározó műfaji kategóriát, ugyanakkor a hozzá társuló jelzők sem hagyhatóak figyelmen kívül.¹³ A *hortensis* és a *symbolicus* a Gönci Aszalós költeményeiben érvényesülő növényyszimbolikára utalnak, a *poeticus* pedig arra, hogy a kötet darabjai, mivel változatos versformákban íródtak, egyfajta költői példatárrá állhatnak össze. A címlap további elemei mindezt megerősítik. Az ajánlásokat követően megjelenik a gyűjteményt életre hívó alkalom, az újév: „IN AVSPICIVM PROGRESSUM / & exitum denique, omnibus numeris & partibus, felicis huius anni.”¹⁴ A lap

¹³ Az alkalmi költészet elméleti háttéréhez lásd például: MOLNÁR Dávid, *Versőrlő malomkőnek korpája?: Filefalvi Filiczki János költői életműve*, Bp. – Sárospatak, L'Harmattan – Tokaj-Hegyalja Egyetem, 2024 (Acta Universitatis Tokajensis Sárospataki – Patrimonium culturale – Dissertationes, 4), 99–148. A magyarországi neolatin alkalmi költészettel kapcsolatban többek között Móré Tünde végzett alapos kutatást, elsősorban a propemptikon műfajára fókuszálva: MÓRÉ Tünde, *Utazás és hírnév: Wittenbergi magyar diákok latin nyelvű búcsúztatóversei (1560–1600)*, Bp., Reciti, 2022 (Irodalomtörténeti Füzetek, 185). Posta Annának több tanulmánya is 17. századi neolatin alkalmi költeményekkel, illetve versgyűjteményekkel foglalkozik, például: POSTA Anna, *A Debreceni Református Kollégium 17. századi professzorainak neolatin üdvözlőkölteményei*, Gerundium, 2019/3–4, 100–111; POSTA Anna, *Tradíció és reprezentáció két 17. századi debreceni neolatin gyászvers-antológiában*, Studia Litteraria, 2021/1–2, 235–252.

¹⁴ „ennek a boldog újévnek a kezdetére, a folyására és befejezésül a végére, minden szakaszával egyetemben” GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum*..., i. m., Alr. Amennyiben nem jelzem külön, a fordítások tőlem származnak. A *Calathus strenarum*...-ból származó idézetekben előforduló nagybetűs kiemelések, illetve kiskapitálissal szedett szövegrészek minden esetben a kötet fentebb már hivatkozott kiadásának tipográfiai megoldásait tükrözik.

alján egy rövid, parodiának tekinthető szöveg olvasható, amely Vergilius 3. eklogájának 106–107. sora („Dic, quibus in terris inscripti nomina regum / nascantur flores [...]”¹⁵) alapján készült: „Die [!] quibus in terris, inscripti clara virorum / Nomina, nascantur FLORES?”¹⁶ A parodia ez esetben az imitáció egyik típusát jelenti, amelynek lényege, hogy a költő egy antik auktortól származó szöveg(rész) egyes szavait kicserélve új, tárgyában jellemzően eltérő szöveget hoz létre, többé-kevésbé megtartva a mondatok, illetve a gondolatmenet szerkezetét.¹⁷ A címlapon szereplő parodiában – az imitált szöveggel ellentétben – nem királyok, hanem híres férfiak nevei kapcsolódnak össze a virágokkal, akárcsak Gönci Aszalós költeményeiben.

A *Calathus strenarum*... két részre tagolódik: az első egység 29 versből áll,¹⁸ amelyeket a szerző pártfogóinak, családtagjainak, illetve barátainak ajánlott, a második egységet pedig 11, egyházi személyekhez szóló darab alkotja.¹⁹ A címzettekhez Gönci Aszalós minden esetben egy-egy növényt társít, jellemzően tulajdonságaik hasonlósága vagy valamilyen más párhuzam alapján. A Vergilius-parodia azonban nemcsak a kötetkonceptiót hordozza magában, hanem a költői versengés köré szerveződő antik szöveg megidézésén keresztül azt is kifejezheti, hogy a versgyűjtemény egyik célja a költői tehetség megmutatása, ami többek között a formai sokszínűségekre való törekvésben nyilvánul meg. A költészet, a nyelvi-poétikai megalkotottság, illetve az antikvitas kitüntetettségehez kapcsolódik a címlap alábbi részlete is: „MITTEBANT IPSE PHOEBUS NOVEMQUE / Musae per Interpretem / MICHAELEM ASZALOS GEONCZINVM ELOQVEN- / tiae & Poeticae pro tempore Studiosum”.²⁰ A fikció szerint

¹⁵ Vergilius eklogái: *Vergilii Eclogae*, kiad., bev., jegyz. HAVAS László, Bp., Tankönyvkiadó, 1987 (Auctores Latini, 14), 65–66. „Mondd, mely vidékeken születnek olyan virágok, amelyekre királyok nevei vannak írva?”

¹⁶ „Mondd, mely vidékeken születnek olyan virágok, amelyekre jeles férfiak nevei vannak írva?” GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum*..., i. m., A1r.

¹⁷ Julius Caesar SCALIGER, *Poetices libri septem*, Lyon, apud Antonium Vincentium, 1561, 46; Johann Heinrich ALSTED, *Encyclopaedia septem tomis distincta*, Herbomae Nassoviorum, k. n., 1630, 526; Philippus Ludovicus PISCATOR, *Artis poeticae praecepta methodice concinnata et perspicuis exemplis illustrata in usum illustris scholae Albensis*..., Albae Juliae, typ. principis, 1642 (RMK II. 591), 157, 165. A parodia kora újkori értelmezéséhez és magyarországi történetéhez lásd: TARNAI, i. m.

¹⁸ Ezek közül az első, az apjához, Gönci Aszalós Tamáshoz címzett költemény számozatlan, a főszöveg összes többi darabja számozott. A második egységben a számozás újrakezdődik.

¹⁹ Ebből a sajátosságából kifolyólag a kiadvány adalékul szolgálhat az északkelet-magyarországi protestáns értelmiségen belüli kapcsolatok vizsgálatához a 17. század első évtizedeiben. Kovács és Kulcsár némileg hasonló okok miatt tartja fontosnak a versek címzettjeinek felsorolását. KOVÁCS, KULCSÁR, i. m., 97. Tarnai is rögzíti, hogy az ajánlások alapján Gönci Aszalós többek között kikkel állt kapcsolatban. TARNAI, i. m., 457. A kapcsolatok vizsgálatához a neolatin alkalmi versgyűjtemények kontextusában lásd például: POSTA Anna, *Martonfalvi Tóth György és id. Köleséri Sámuel kapcsolatai a halálukra összeállított versgyűjtemények tükrében*, Egyháztörténeti Szemle, 2022/2, 5–34. Molnár Dávid monográfiájában egy ábécésorrendbe szedett lista formájában közli azoknak a személyeknek a nevét és életrajzi adatait, akik – többek között műveit és album amicorumát figyelembe véve – Filiczki kapcsolati hálóját alkotják: MOLNÁR, i. m., 355–395. Markó Anita a hálózati modell alkalmazásával végez hasonló kutatásokat a régi magyarországi irodalomra vonatkozóan. Ehhez lásd például: MARKÓ Anita, *Hálózatok a 16-17. századi album amicorumokban: Az 1500 és 1700 közötti hungarika jellegű emlékkönyvbejegyzések hálózatelemzése az Inscriptiones Alborum Amicorum adatbázis alapján*, Digitális Bölcsészettudomány, 2018, 55–82.

²⁰ GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum*..., i. m., A1r.

tehát a művet maga Phoebus és a Múzsák küldték az ékesszólásban és a poétikában jártas Gönci Aszalós Mihály közvetítésével.

A címlapot a szerző marburgi tanárainak üdvözlő versei követik. Johannes Molther (*Johannes Moltherus*) hexameteres költeményében Gönci Aszalós strenái újonnan ültetett, illatos virágokként jelennek meg, amelyeknek látványa szemet gyönyörködtető, és Thesszália kies völgyei sem képesek hasonlót nyújtani.²¹ Ezután egy felsorolás következik a költői kert növényeiből: „Hic violas, leucosa, rosas, mollesque hyacinthos, / Narcissos, thymbram, candentia lilia, calthas, / Atque alias videas, hortorum munera, plantas”.²² A botanikai jellegre irányítja a figyelmet Macer és Dioscorides nevének említése. Molther kiemeli Gönci Aszalós költői tehetségét: a Múzsák legbuzgóbb ifjú tisztelőjeként („Thespiadum juvenis praestrenuus cultor”) szólítja meg, utal műve különlegességére, és azzal zárja versét, hogy a fiatal költő fejét a Múzsák zöldellő babérrel fogják övezni, ez a kert – a versgyűjtemény – pedig sohasem fog elhervadni, és halhatatlan dicsőséggel és hírnévvel fogja megajándékozni készítőjét.²³

Rudolph Goclenius (*Rodolphus Goclenius*) hexameterben írt költeményében Gönci Aszalós sokoldalúságát hangsúlyozza. A költő²⁴ antik istenségeket hív segítségül, hogy támogassák a tehetséges Mihályt a hatáskörükbe tartozó területeken:

„Flora tibi faveat, florum bene docte MICHAEL
Quando ex Hesperidum, fragrantis colligis hortis
Musa tibi faveat, MELICAE artis docte MICHAEL
Quando viris MAGNOS hos Flores carmine sacras
Suada tibi faveat, linguae studiose MICHAEL
Ornatae, dexter dum foedere jungis amico
Cum suada, Floram Musam[que], Haec Numina quanta?”²⁵

Florának tehát akkor kell segítenie a botanikai ismeretekkel bíró Mihályt, amikor a Heszperidák kertjéből gyűjt illatos növényeket. A Múzsára akkor van szükség, amikor a lírai költészetben

²¹ „Quae nova plantavit docta viridaria dextra, / Pannonia Juvenis de nobilitate Michael, / Insigne Assoleae stirpis decus atque propago, / Floribus eximie redolentibus undi[que] fragrant: / Intuitus quorum tam blande lumina pascit, / Thessala ut haud major commendet gratia tempe.” *Uo.*, A2r.

²² *Uo.*

²³ „Sic tibi quae Lyricum in carmen nunc plectra dederunt, / Mox viridi cingent tua lauro tempora Musae: / Hortus & hic seros nunquam marcescit in annos / Et decus ac nomen tibi non mortale parabit.” *Uo.*, A2r–v.

²⁴ Dolgozatomban, amint az a neolatin alkalmi költemények elemzésekor szokás, szándékosan a ’költő’ és a ’szerző’ megnevezéseket, valamint a szerzők neveit használom a ’lírai én’, a ’megszólaló’, illetve a ’versbeszélő’ helyett, a költemények címzettjei esetében pedig beszédhelyzettől függően a ’címzett’ és a ’megszólított’ kifejezéseket, valamint a nevüket.

²⁵ *Uo.*, A2v.

jártas ifjú ezeket a virágokat versekben ajánlja fel különböző személyeknek. Az ékesszólás terén kiművelt Mihály számára Suadának, a meggyőzés istennőjének segítsége is fontos, hiszen csak így tudja a Flora által képviselt botanikát és a Múzsák által jelképezett költészetet ügyesen összekapcsolni. Hygieiának is jönnie kell, mivel ő tudja megadni Mihálynak az egészséget és a fiatalságot. Ezután további jókívánságok következnek: a Múzsák adjon Gönci Aszalós családjának el nem múló dicsőséget, Suada helyezze ragyogó székbe őt, Hygieia pedig sokáig gondoskodjon arról, hogy ép testében ép lélek legyen. A költeményben mindeddig az antik elemek domináltak, a lezárásban viszont a keresztény isten is megjelenik, ő hagyja jóvá a megfogalmazott kéréseket, amelyek ily módon teljesülhetnek.²⁶

Johannes Combach (*Johannes Combachius*) disztichonban írt költeménye arra a szembeállításra épül, hogy míg a mezei virág hamar elhervad, és elveszti szépségét, a virtus nyújtotta virágon nem fog az idő, sőt növekszik, és egyre szebbé válik, égesse akár a nyári hőség, vagy következzen akár a zord tél.²⁷ Gönci Aszalós virágokkal azonosított versei az utóbbi kategóriába tartoznak, ezért fonnak neki a Múzsák koszorút, amely örök dicsőséggel jár együtt.²⁸ Az utolsó két sor összegzi az addig elmondottakat: „Virtus sola mori nescit, sunt caetera mortis, / Hanc cole, sic tua erit nescia fama mori.”²⁹ Az erény tehát az egyetlen, amely nem ismer halált, így Gönci Aszalósnak ezt kell művelnie ahhoz, hogy hírneve halhatatlan lehessen.

A tanárok üdvözlő verseit követő, disztichonban írt *Anticinium* szerzője nincs megnevezve, a beszéd- és vershelyzetből azonban egyértelműen kiderül, hogy Gönci Aszalós tollából származik. A *Calathus strenarum...* címében és címlapján megjelölt alkalom, az újév itt is megjelenik: „Janus & a tergo veterem dum respicit annum / Fronte fores pandens anteriore novo.”³⁰ A költemény végén a szerző Istenhez fordul, és arra kéri, hogy tegye boldoggá ezt az évet: „Da DEUS ut novus iste redux in pluribus annus, / Principio, medio, fine, beatus eat.”³¹ Újévkor költői versengés zajlik, amelyből Gönci Aszalós sem szeretne kimaradni, és így hálátlan, lusta költőnek tűnni:

²⁶ „Flore Hygieia assit: pars vitae haec magna beatae / Flos juvenum flore aetatem Generose MICHAEL / Musa tuis sine morte decus Natalibus addat / Suada te in illustri Magnatum sede reponat / Et mentem praestet tibi sanam in corpore sano / Diva Hygieia diu: voto Deus annuet IPSE.” *Uo.*

²⁷ „Flos cadit ille brevi, qui falcem sentit in agro, / Nec pulchri species, quae fuit ante, manet / Non sic, quem virtus tribuit flos, decidit unquam, / Nec tempus speciem diminuisse potest. / Crescit & acquirit vires, fit pulchrior, aestus / Sive urat, tristis sive sequatur hyems.” *Uo.*, A3r.

²⁸ „Tales sunt flores quos magno colligis usu, / [...] Hinc nectent Musae, quae norunt, arte coronam, / Cujus perpetuum sic manet at[que] decus.” *Uo.*

²⁹ *Uo.*

³⁰ „Amikor Janus hátulról visszatekint az óévre, előlről kitarja az ajtót az újév előtt.” *Uo.*, A3v.

³¹ *Uo.*, A4v.

„Conspicias, omnes STRENIS certare ferendis,
 Quae valeant Precio, quae novitate, magis.
 [...]
 Solus ego ingratus, studiisque alienus ab istis,
 Sub sterili lateam fronde Poeta reses?
 Solus ego tacitus contractis pectore rugis,
 Grata vetem Musas fundere metra meas?”³²

Az újévhez kapcsolódó költői ajándékküldésre, versengésre találunk magyarországi vonatkozású példát a 17. század elejéről: Szenci Molnár Albert *Lusus poetici*jét.³³ Ez a szokás valószínűleg antik előzményekre, a Saturnaliára vezethető vissza, amelynek nyomai megtalálhatóak például Catullus egyes carmenjeiben.³⁴ A 16–17. század fordulójától kezdtek egyre népszerűbbé válni Magyarországon az újévi költemények, Bocatiusnak például két olyan versgyűjteményét is ismerjük, amelyek ebből az alkalomból születtek: a *Novus annus...* 1599-ben, a *Hexasticha votiva...* 1612-ben jelent meg.³⁵ A korszak egy másik jelentős magyarországi neolatin költőjének, Filiczki Jánosnak is jelentek meg újévi versei 1614-es, alkalmi költeményeket tartalmazó kötetében, amelyek néhány évvel később helyet kaptak a *Delitiae poetarum* antológiásorozat magyarországi szerzők műveiből összeállított kötetében is.³⁶ Filiczki költészetével, többek között az alkalmi költészet kontextusában, Molnár Dávid *Versőrlő malomkőnek korpája?: Filefalvi Filiczki János költői életműve* című monográfiája foglalkozik alaposabban.³⁷

A megidézett antik hagyományra utalhat a *vultu sereno* szókapcsolat is. G. Lábos Olga a következőket írja a Catullus 14. carmenjéhez kapcsolódó lábjegyzetben: „A régebbi Catullus-kommentárok Lukianos Kronosolón-jára (c. 16) hivatkoznak: a Saturnalia törvényhozója a

³² „Nézd, ahogy újévi ajándékokat hozva mindenki verseng, vannak olyan adományok, amelyek értékükkel, és vannak, amelyek inkább a meglepetés erejével hatnak. [...] Csak én heverjek költőként hálátlanul, tétlenül a meddő lomb alatt, távol ezektől a kedvtelésektől? Csak én tiltsam meg csöndben, lélekben az arcomat ráncolva, hogy Múzsáim ontsák magukból a tetszetős verseket?” *Uo.*, A3v.

³³ Ehhez lásd G. Lábos Olga tanulmányát az újévhez kapcsolódó versekről Szenci Molnár Albert *Lusus poetici*jében: G. LÁBOS Olga, *Szenci Molnár Albert Lusus poetici című gyűjteményéről*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1978/5–6, 590–596. A *Lusus poetici* (RMK III, 1132) 1614-ben jelent meg.

³⁴ *Uo.*, 592–595.

³⁵ GYULAI Éva, *Anser et Aquarius: Bocatius hexastichonja Mágocsy Ferenchez és Alaghy Ferenchez*, Irodalomtörténeti Közlemények, 2017/4, 511–512. Bocatius újévi versgyűjteményei: Johannes BOCATIUS, *Novus Annus...*, Bartphae, imprimebat Iacobus Klöss, 1599 (RMK II, 286); Johannes BOCATIUS, *Hexasticha votiva, vel strena poetica, ominis boni gratia*, Bartphae, excudebat Iacobus Klöss, [1612] (RMNy 1029).

³⁶ FILICZKI János, *Carminum liber primus*, Basileae, typis Johannis Schroeteri, 1614 (RMK III, 1130); *Delitiae poetarum Hungaricorum...*, ed. Johann Philipp PAREUS, Francofurti, excudebat Nicolaus Hoffman, 1619 (RMK III, 1245).

³⁷ MOLNÁR, i. m.

könyvküldés szokásával kapcsolatban előírja, hogy a megajándékozott az írást fogadja ragyogó arccal és rögtön olvassa el.”³⁸ Miután Gönci Aszalós kifejtette, hogy mivel télen, újév idején nem nyílnak illatos virágok, ő a mindig zöldellő Helikonról hoz ajándékot a kiváló férfiaknak, felszólítja a költemények címzettjeit, hogy fogadják azokat nyugalommal és derűs arccal: „Illa igitur placidaque manu, *vultuque sereno*, / Accipite o patrii lumina clara soli.”³⁹

A kiadványt a szerző diáktársainak üdvözlő versei zárják.⁴⁰ Erdőbélteki Mihály (*Michael E. Belthekinus*), Lévai Suba Tamás (*Thomas S. Levai*), Tornai Pásztor Ferenc (*Franciscus Pastoris Thornaesus*), Vári Miklós (*Nicolaus Vari*) és Muraközi Dús Márton (*Martinus D. Murakozi*) Gönci Aszalóshoz hasonlóan 1617-ben iratkoztak be a marburgi egyetemre.⁴¹ Erdőbélteki Mihály alkaioszi strófában írt költeményében számos növényekkel kapcsolatos szó fordul elő, amelyek közül némelyik konkrét és absztrakt, illetve metaforikus, szimbolikus jelentéssel is bír, lehetővé téve az ezzel a kettősséggel való játékot: „*Sacrum genus quod gramine sic viret, / Radix & alma, est floribus inclyta, / Germen disertum, stirps modesta.*”;⁴² „*Aeternet opto dextera te Patris, / Secundet artes muneribus suis, / Lauru virenti, sorte clara / Fronde manente rosa nitente.*”⁴³

Lévai Suba Tamás Horatius Maecenas-ódájára rájátszó versében Gönci Aszalós költői tevékenysége válik hangsúlyossá.⁴⁴

„Te te pieridum per loca devia. [!]
Dulcis raptat amor, dat tibi candida
Inter magnanimos Calliope locum.
Fontes irriguos Castalii tibi. [!]
Princeps Thespiadum fluminis obtulit.
Gentis pannonicae pergito gloria
Laudes nobilium scribere carmine.
Sic sic Aonidum veridicus brevi

³⁸ G. LÁBOS, *i. m.*, 594.

³⁹ GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum...*, *i. m.*, A4r. (kiemelés tőlem – Sz. B.)

⁴⁰ A versgyűjtemény második egységének utolsó darabját nem közvetlenül követik, előttük még olvasható egy négysoros, disztichonban írt költemény, a *Votum ad Deum*.

⁴¹ SZÖGI, *i. m.*, 214–215. Vári Miklós kivételével mindannyian 1618-ban iratkoztak be a heidelbergi egyetemre. *Uo.*

⁴² „Szent az a nemzetség, amely így zöldell a fütől, és tápláló gyökér az, virágairól híres; ékes nemzetség, tisztos család.” (A *radix*, a *flos*, a *germen* és a *stirps* azok a szavak, amelyek egyszerre növényekre és a családra, nemzetségre is vonatkozhatnak.) GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum...*, *i. m.*, F1v.

⁴³ „Kívánom, hogy tartson meg téged örökké az Atya jobbjá, tegye szerencsésekké a művészeteket adományával, zöldellő babérrel, fényes jövővel, örökzöld lombbal, virágzó rózsával.” *Uo.*, F2r.

⁴⁴ A Horatius-ódával való kapcsolatra Tarnai is rámutat. TARNAI, *i. m.*, 457.

Feltűnő a költészettel kapcsolatos antikizáló szókincs jelenléte, a Múzsák megnevezésére például három különböző szót használ Lévai: *Pierides*, *Thespiades*, *Aonides*.

Tornai Pásztor Ferenc disztichonban írt költeményének első sorai a mindenféle virágokkal és bíborszínű rózsával teli kosarak megtekintésére szólítanak fel: „Inspice, quisquis ades, calathos, Vir culte, capaces / Omnigeni floris puniceaeque rosae.”⁴⁶ Az üdvözlő vers szerzője Gönci Aszalóst a tavasszal visszatérő gólyával állítja párhuzamba, ugyanis a madárhoz hasonlóan virágzó völgyeken repül át, és miként a gólya gyömbért hoz csőrében, úgy a költő új, addig nem látott virágokkal kosaraiban érkezik, amelyekkel Pannonia nagyjait tervezi megajándékozni.⁴⁷ Ezek a növények pedig nem ártó füvek (*dirae herbae*), hanem a következők: „myrtus, lilia, palma comans / Laurus, Aizoon, Narcissus, Moly, Cupressus, / Cum Cedris, Viola, solsequiumque virens.”⁴⁸ Az ifjú keble sok erénnyel és nagy buzgósággal, a papok és előkelők (azaz a versek címzettjei) felé irányuló tisztelettel van tele.⁴⁹ A költemény zárata szerint híres virtusa arra készítette Gönci Aszalóst, hogy elhagyja hazáját, és a német területekre, Hessenbe menjen, ahol égő tudásvágyát csillapítva örök hírnévre tehet szert művésziileg megformált verseivel.⁵⁰

Vári Miklós hexameteres üdvözlő versében Gönci Aszalós költői tevékenysége kerül előtérbe. Vári Ulysseshez (*Dulichius*) hasonlítja barátját, hiszen miként a hős a viharos tengeren utazott számos vidéken keresztül, Gönci Aszalós is veszedelmes szirteken át jutott el Németországba, ahol a Múzsáknak szentelt paloták állnak, és ahol adódik lehetőség a költői fejlődésre és a kiteljesedésre.⁵¹ A vers azzal a felszólítással ér véget, hogy Gönci Aszalós folytassa az írást, hiszen műveire rátekint Isten az égi síkokról.⁵²

⁴⁵ A Múzsák szeretete elragadja Gönci Aszalóst, és távoli helyeken viszi őt keresztül. Calliope a nemes lelkűek között ad neki helyet, a Múzsák vezetője, azaz Apollo Castalia forrását nyújtja neki, és rövid időn belül a lírai költők sorába helyezi, ha folytatja a jeles férfiak versben történő dicsőítését. GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum...*, i. m., F2v.

⁴⁶ *Uo.*

⁴⁷ „Inde pelargus ovans mox rostro Zingiber unco / Portat, & hospitii cognita tecta petit: / Nobilis ingenio MICHAEL sic florida tempe / Transilit, a Musis rosida serta capit. / Unde citus revolans en lumina clara salutem / Pannonicae gentis, fert calathisque nova.” *Uo.*, F2v–F3r.

⁴⁸ *Uo.*, F3r.

⁴⁹ „HIC SINUS est etiam multa virtute repletus / AC ZELO MAGNO, qui solet esse viro. / Sed quali zelo? pietatis, honoris, amoris, / Fidos in Mystas, in proceres Patriae.” *Uo.*

⁵⁰ „Quem virtus patrio voluit privare salino / Inclyta, ut Hassiacos pergit adire focos. / Hic ubi perpetuam studio sibi quaerere famam / Ardenti satagens, carmina culta canit.” *Uo.*

⁵¹ „Impiger hic valido ventosum proscidit aequor / Lintre, simul varios mortales novit & urbes. / Tu quo[que] MICHAEL, generoso sanguine crete, / Per dubios aditus, Syrtis, rupesque fragosas / Teutona regna petis primae lanuginis annis, / Sunt ubi Castaliis sacra palatia musis. / Jamque sitim fas est animi restringere vivo / Aonii fontis, potis es virtutis adire / Culmen.” *Uo.*, F3v.

⁵² „Perge tamen plures scriptis super addere fructus: / Quae tua de superis oculis pater aspicit aquis.” *Uo.*

Muraközi Dús Márton alkaioszi strófában írt költeményében Gönci Aszalós költői tehetségét dicséri, aki Apollónak szentelt lantján zengve versben üdvözli a papokat és a haza oszlopaát (*patriae columnae*),⁵³ az a hírnév pedig, amelyet ily módon szerez, hosszú ideig fenn fog maradni.⁵⁴ Az utolsó előtti versszakban a költő arra kéri Istent, hogy tegye boldoggá az újévet a strenák címzettjei számára, és hogy ezek a jeles férfiak egészségesen üdvözölhessék a Nesztóréhoz hasonlóan hosszú időskort: „Recentis anni principium Deus / Finem[que] Claris & medium bees / Heroibus, longam salutem / Incolumes Pylii senectam.”⁵⁵

A paratextusok a kiadványnak három fontos sajátosságát emelik ki: az alkalmat, amelyre készült (újév), a növényeszimbolika központi szerepét, illetve azt, hogy költői szövegekről van szó. Az üdvözlő versek között akad olyan (Rudolph Gocleniusé), amely ezt az összetettséget, és ily módon Gönci Aszalós sokoldalúságát hangsúlyozza. Az újév mindössze két kísérszövegben jelenik meg: Gönci Aszalóséban és Muraközi Dús Mártonéban. Jellemző a növényekkel kapcsolatos szavak használata, a költemények virágokkal való azonosítása, illetve a kosarak tartalmának felsorolása. A költői tevékenységhez, tehetséghez kapcsolódóan Apollót, a Múzsákat, az ő lakhelyüket, a lantot és a költői dicsőséget jelképező koszorút említik a paratextusok szerzői. Gyakran megjelenik az a gondolat, hogy költeményei örök hírnevet fognak hozni Gönci Aszalós számára.

3. A kötet műfaji összetettsége

Eddigi kutatásaim alapján az a kiadvány, amely a legtöbb hasonlóságot mutatja Gönci Aszalós versgyűjteményével, Bocatius fentebb már említett *Hexasticha votivá*...-ja, hiszen mindkettő az újév alkalmához kapcsolódik, és közös vonásuk, hogy költeményeik címzettjeihez valamilyen szimbólumot társítanak. Különbséget jelent azonban, hogy Bocatiusnál ezek többségükben állatok, illetve csillagjegyek, és nem minden versnek tartozéka, a *Calathus strenarum*...-ban ezzel szemben végig érvényesül a növényeszimbolika. Az eltérések ellenére a Gönci Aszalós művében felfedezhető műfaji hatások szempontjából segítséget jelenthet ez a párhuzam. Amint azt Gyulai Éva is kiemeli, a *Hexasticha votivá*...-ban található költemények többségéhez két mottó és egy kép társul, azaz olyan egységek jönnek létre, amelyek formailag, illetve működésmódjuk alapján emblémának tekinthetőek.⁵⁶ A *Calathus strenarum*...-ban ugyan nincsenek képek és mottók, a szakirodalomban mégis felmerült az a gondolat, hogy az

⁵³ Uo., F4r.

⁵⁴ „Hoc enitescet Nobilitas tua / Multum specillo, sat licet incluta, / Longos perennabitque soles / Fama tuae Chelis auspicatae” Uo.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ GYULAI, i. m., 512.

embléma, valamint az impréza műfaja inspirációt jelenthetett Gönci Aszalós számára, mivel ezekben „jelentős szerepet játszott a személyek és elvont tartalmak növényekkel vagy állatokkal történő megjelenítése.”⁵⁷

Kovács Sándor Iván és Kulcsár Péter két művet említ, amelyekből esetleg ötletet meríthetett Gönci Aszalós: az egyik Bocatius *Hungaridos libri poematum quinque* című versgyűjteménye, amelynek negyedik könyvében csakugyan található néhány újévi vers, a másik pedig Pécsi Lukács *Az keresztyén szűzeknek tisztességes koszorója* című munkája.⁵⁸ Utóbbi az erkölcsbotanikák közé tartozik, amely műfajnak Pálos Mónika a következő definícióját adja: „Erkölcsbotanikának tehát azt nevezhetjük, amikor egy mű vagy műrészlet egyszerre közöl növényteni praktikus(nak vélt) ismereteket és erkölcsi tanítást, s ezeket szorosan, mintegy elválaszthatatlanul összekapcsolja.”⁵⁹ A botanikai jellegre már Macer és Dioscorides említése is utal Molther üdvözlő versében, és több kísérszöveg is hangsúlyozza a növénysszimbolika központi szerepét Gönci Aszalós költeményeiben, ami jelenthetné azt, hogy a *Calathus strenarum*... beleillik az erkölcsbotanikai munkák sorába. Annak ellenére azonban, hogy a költő a versek egy részében valóban leírja a növények hatását, tulajdonságait, célja nem valamiféle erkölcsi tanítás közvetítése, hanem inkább a versek címzettjeinek dicsérete a (növényekkel közös) pozitív tulajdonságokon keresztül. A Zólyomi Dávidnak ajánlott költeményben például a hasonlóság alapja az, hogy a kiváló férfi erénye, hírneve és tehetsége éppúgy elpusztíthatatlan, miként a fenyőt sem képesek ledönteni az erős szelek:

„Virtus, fama, bona indoles,
Nunquam deficiet falce ferocium
Supernata sororum: Ideo
En pinum, Boreas quam validus ne[que]
Prostravisse Notus valet,
Virtuti illa tuae symbolice quadrat.”⁶⁰

⁵⁷ TŰSKÉS, KNAPP, i. m., 173.

⁵⁸ KOVÁCS, KULCSÁR, i. m., 98. Az említett művek: Johannes BOCATIUS, *Hungaridos Libri Poematum V*, Bartphae, excudebat Iacobus Klöss, 1599 (RMK II, 287); PÉCSI Lukács, *Az Keresztyen Szűzeknek Tisztességes koszorója*..., Nagyszombat, k. n., 1591 (RMK I, 250).

⁵⁹ PÁLOS Mónika, *Erkölcsbotanika és leánynevelés Pécsi Lukács művében = Szöveg, hordozó, közösség: Olvasóközönség és közösségi olvasmányok a régi magyar irodalomban*, szerk. GESZTELYI Hermina, GÖRÖG Dániel, MARÓTHY Szilvia, Bp., Reciti, 2016, 71. Pécsi Lukács erkölcsbotanikájához lásd még a hasonmáskiadás kísérszövegét: KÖSZEGHY Péter, UTASI Csilla, *Pécsi Lukács: Az keresztyén szűzeknek tisztességes koszorója*...: Utószó = PÉCSI Lukács, *Az keresztyén szűzeknek tisztességes koszorója*, kiad. KÖSZEGHY Péter, Bp., Balassi – MTA BTK Irodalomtudományi Intézet – MTA Könyvtár és Információs Központ, 2014 (Bibliotheca Hungarica Antiqua, 44), 5–48.

⁶⁰ GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum*..., i. m., B2v–B3r.

A növénszimbolika szempontjából sokkal inkább releváns lehet például Caspar Dornau *Amphitheatrum sapientiae Socraticae joco-seriae...* című 1619-es, neolatin költők szövegeit is magába foglaló antológiája, amelynek több ciklusa is egy-egy növény köré épül.⁶¹

Látható tehát, hogy a nevelő szándék sem a paratextusokban, sem a strenákban nem érhető tetten, ez viszont nem jelenti azt, hogy a versgyűjtemény kizárólag gyönyörködtetésre alkalmas, ugyanis abból a sajátosságából kifolyólag, hogy a költemények változatos formákban íródtak, jól használható egyfajta „verstani példatár”-ként.⁶² Így azt mondhatjuk, hogy Bán, illetve Tüskés és Knapp jogosan sorolják az irodalomelméleti kézikönyvek közé mint olyan művet, amely a poétikákban fellelhető elméleti ismeretek gyakorlati alkalmazására szolgáltat példákat.⁶³ A formai sokszínűség emellett – amint arra fentebb már utaltam – a költői tehetség megcsillogtatásának, illetve a költői versengésnek az eszköze is lehet. Utóbbinak a hagyományához hozzátartozik a játékosság is,⁶⁴ amelyet a *Calathus strenarum...*-ban a technopaegniumok közé tartozó anagrammák képviselnek. A strenák között hat, a paratextusok között egy anagrammás vers található.⁶⁵ Tarnai erre „korjellemző vonás”-ként tekint, és szerinte „[e] forma a későreneszánsz korának iskolás gyakorlatából származhatott”.⁶⁶ Az anagrammákhoz hasonló költői játékok ismeretét összekapcsolja a parodiák létrehozásával, bár úgy véli, hogy „[s]zigorú értelemben vett parodia a versek között nincsen, [...] de rájátszás annál több.”⁶⁷

Tarnai négy olyan verset említ, amelyekben parodiaszerű részek fedezhetőek fel: a Gönci Aszalós Tamáshoz szóló költemény (*Myrtus*) Catullus 1. carmenjére, a Rákóczi Györgyhöz címzett darab (*I. Cedrus*) Horatius 3. 1. carmenjére, a Rákóczi Zsigmondnak ajánlott strena (*II. Platanus*), illetve Lévai Suba Tamás üdvözlő verse pedig a Maecenas-ódára játszik rá.⁶⁸ A Gönci Aszalós Tamáshoz írt vers és a Catullus-carmen közötti kapcsolat jellege

⁶¹ *Amphitheatrum sapientiae Socraticae joco-seriae...*, ed. Caspar DORNAU, Hanoviae, typis Wecheliani, 1619. Az antológiában újjévhez kapcsolódó költemények is szerepelnek, amelyek szintén relevánsak lehetnek Gönci Aszalós versgyűjteménye szempontjából. Többek között az *Amphitheatrum...*-mal is foglalkozik Imre Mihály az alábbi tanulmányában: IMRE Mihály, *Magyar vonatkozások a sziléziai neolatin irodalomban a 17. század első harmadában = Norma Sapientiae: Tanulmányok Havas László emlékére*, szerk. TÓTH Orsolya, Debrecen, Debreceni Egyetem Klasszika-filológiai és Ókortörténeti Tanszék, 2021, 265–290.

⁶² A *verstani példatár* kifejezést Tüskés és Knapp tanulmányából kölcsönözöm. TÜSKÉS, KNAPP, i. m., 173.

⁶³ BÁN, i. m., 25. Tüskés és Knapp tanulmányában a *Calathus strenarum...* az *Emblematika az irodalomelméleti kézikönyvekben* című alfejezetben szerepel.

⁶⁴ Ehhez lásd G. Lábos Olga fentebb már idézett tanulmányát.

⁶⁵ Erre Tarnai is felhívja a figyelmet. TARNAI, i. m., 457.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ Uo. Érdekes adalék lehet, hogy Piscator néhány évtizeddel későbbi, 1642-es poétikájában a parodia – amellett, hogy a latin nyelvű költészet megfelelő szintű műveléséhez szükséges előgyakorlatok egyike – a grammatikai technopaegniumok közé tartozik. PISCATOR, i. m., 157, 165. Erre Bán és Szentpéteri is utal. BÁN, i. m., 37; SZENTPÉTERI Márton, *Kombinatorikus technopaegniumok: Néhány „matematikai” eljárás Johann Heinrich Alsted poétikájában*, Iskolakultúra, 1996/5, 35.

⁶⁸ TARNAI, i. m., 457.

nehezen meghatározható, hiszen mindössze három és fél sort érint, illetve a szavak kicserélése mellett, amely a parodia sajátossága, olyan sorra is akad példa, ahol csak az egyik szó végződése változik az egyeztetés miatt. A vonatkozó szakaszok a következők (a teljes egyezéseket félkövérrel, a hasonló elemeket kurzívval emelem ki):

Catullus, 1. carmen	<i>Myrtus</i> (Gönci Aszalós Tamáshoz)
„ Cui dono <i>lepidum novum libellum</i> arida modo pumice expolitur? <i>Corneli, tibi:</i> [...] plus uno maneat perenne saeclo. ” ⁶⁹	„ Quoi dono <i>lepidas amanter odas,</i> Arida modo pumice expolitas? <i>O Parens tibi,</i> [...] Plus uno vigeat perenne seclo. ” ⁷⁰

A Rákóczi Györgyhöz szóló költemény első versszaka szabályos parodiának tekinthető. A kiemelések alapján látható, hogy teljes egyezések, alaki hasonlóságok, illetve (természetesen a szótagszámot és a szótagok időtartamát leszámítva) teljesen eltérő részek is előfordulnak benne:

Horatius, Carm. 3, 1.	<i>I. Cedrus</i> (Rákóczi Györgyhöz)
„ <i>Odi profanum volgus et arceo.</i> Favete linguis: carmina non prius <i>audita Musarum sacerdos</i> <i>virginibus puerisque canto.</i> ” ⁷¹	„ <i>O Di, Dearum plectra sonantium</i> Favete Musis, carmina non prius <i>Cantata, Pannonae, poeta</i> <i>Luminibus patribusque fundo.</i> ” ⁷²

Nehezebben meghatározható azon kapcsolódások jellege, amelyek a további két költeményt a Maecenas-ódához fűzik, leginkább átmenetekről lehet szó az imitáció különböző típusai között. A Rákóczi Zsigmondhoz írt vers egyes részei szabályos parodiaként értelmezhetőek, ilyen például az első sor („Sigismunde pio, prolate maximus”⁷³), amely a Maecenas-óda kezdősorán („Maecenas, atavis edite regibus”⁷⁴) alapul. A költemény első fele, még ha nem is teljes egészében működik parodiaként, nagyjából követi az imitált szöveg gondolatmenetét, lényeges

⁶⁹ Caius Valerius CATULLUS, *Catullus versei: Catulli Veronensis liber*, kiad., bev., jegyz. ADAMIK Tamás, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998 (Auctores Latini, 15), 29–30. „Kit lepjek meg e kedves új kötettemmel, / mit símára imént csiszolt a horzskő? / Csak téged, Neposom”; „hogy több századot is megérjen egynél!” (Devecseri Gábor fordítása) Caius Valerius CATULLUS, *Catullus versei*, ford. ARANKA György et al., Bp., Európa, 1978 (Lyra Mundi).

⁷⁰ Devecseri Gábor fordítása nyomán: „Kinek adjam szeretettel ezeket a kedves költeményeket, amelyeket épp az imént csiszolt símára a horzskő? Ó, apám, neked”; „hogy egynél több évszázadon át éljen egészségesen.” GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum...*, i. m., A4v.

⁷¹ Quintus Horatius Flaccus összes versei, ford. ANDRÁS László et al., Bp., Corvina, 1961 (Kétnyelvű Klasszikusok), 180. „Gyűlölve mondom: hátra hitetlenek! / Oltári csöndet! Még soha nem dalolt / dalt zengék én, a Múza papja / ifju szüzek s fiuk új hadának.” (Illyés Gyula fordítása) *Uo.*, 181.

⁷² „Ó, istenek, a zengő istennők lantjai, legyetek a Múzsák segítségére; én, a költő eddig még soha nem énekelt dalokat alkotok Pannonia nagyjai számára.” GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum...*, i. m., B1v.

⁷³ *Uo.*, B2r. Kiegészítve a következő sor első két szavával („Heros Principe”): „Zsigmond, a kegyes fejedelemtől származó hatalmas hős”

⁷⁴ Quintus Horatius Flaccus összes versei, i. m., 56. „Maecenas, te dicső, régi királyi sarj” (Bede Anna fordítása) *Uo.*, 57.

eltérést jelent azonban, hogy míg Horatiusnál a költészet az a kitüntetett tevékenység, amely az isteni szférába emeli művelőjét, a parodia esetében ugyanezt a pozíciót a hittel, illetve a kegyességgel való foglalatosskodás tölti be. A *II. Platanus* második fele nem kötődik szorosan a Maecenas-ódához, ebben az egységben a növénytípuszimbolikával, illetve a címzett üdvösségével kapcsolatos gondolatok kapnak helyet.

Lévai Suba Tamás üdvözlő versének első fele a *II. Platanushoz* képest több parodiának tekinthető szakaszt tartalmaz, a második fele azonban – az utolsó sort leszámítva⁷⁵ – csak tematikusan kapcsolódik a Maecenas-óda végéhez: ugyanúgy a költészetet állítja a középpontba. A parodiaként értelmezhető részek esetében nem feltétlenül a Horatius-szöveg gondolatmenetének sorrendisége érvényesül, és az imitáción keresztül összekapcsolódó egységek sorai sem mindig feleltethetőek meg egymással.⁷⁶

4. A kötet retorikai-poétikai sajátosságai

4. 1. A családtagokhoz, barátokhoz, pártfogókhoz írt versek

A kötet első egységének nyitó darabja, a számozatlan *Myrtus* a szerző apjához, Gönci Aszalós Tamáshoz szól.⁷⁷ Az első két sorban, amint azt az előző fejezetben röviden már érintettem, egy Catullus 1. carmenjét megidéző retorikai kérdést olvashatunk, amely arra irányul, hogy a költő kinek ajándékozza finoman csiszolt költeményeit: „Quoi dono lepidas amanter odas, / Arida modo pumice expolitas?”⁷⁸ A vers szerint Gönci Aszalóst az apja iránt érzett lángoló szeretet ösztönözte az alkotásra.⁷⁹ A mirtusból font koszorú, amellyel Apollo ékesíti fel az apát, az ajándékba adott költeménnyel válik azonossá,⁸⁰ amit megerősít a *hanc* névmás ismétlődése a vers későbbi szakaszaiban: „Hanc concordia, castitas, viror[que] / Ornat perpetuus”;⁸¹ „Hanc tui Hassiacis, Minerva ab oris / Parens optime, Filii remittit”;⁸² „Hanc oro interea cape hanc lubenter”.⁸³ A strenák és a növények ily módon történő összekapcsolódása Gönci Aszalós más költeményeiben, valamint a fentebb már elemzett paratextusokban is megfigyelhető.⁸⁴ A

⁷⁵ Az üdvözlő vers utolsó sora a Maecenas-óda utolsó előtti sorának szabályos parodiája.

⁷⁶ Előfordul például, hogy azok a szavak, illetve nagyobb nyelvi egységek, amelyek az eredeti szövegben külön sorban találhatók, a parodiában egy sorra álnak össze.

⁷⁷ GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum...*, i. m., A4v.

⁷⁸ *Uo.*

⁷⁹ „O Parens tibi, cujus ardor imis / Scintillando animis, meis, Phaleuco / Excitat sociare verba, metro.” *Uo.*

⁸⁰ „Cujus tempora, nunc Apollo, ovali / Cynthus, decorabit ecce Myrto” *Uo.*

⁸¹ „Ezt egyetértés, tisztaság és örökké zöld szín ékesíti” *Uo.*

⁸² „Ezt a hesseni vidékről küldi haza fiad Minervája, kiváló apa” *Uo.*, B1r.

⁸³ „Közben, kérlek, fogadd el ezt szívesen” *Uo.*

⁸⁴ Erre a poétikai megoldásra a továbbiakban elemzett költeményekben is találunk példákat, amire minden esetben utalni fogok.

mirtuszhoz különböző jelentések, tulajdonságok társulnak, például az egyetértést és a tisztaságot jelképezi, illetve örökzöld növény, aminek köszönhetően szintén lehet szimbolikus jelentése.⁸⁵ A felsorolást követően Gönci Aszalós az apjával való kapcsolatát, a hozzá fűződő érzéseit, a köztük lévő földrajzi távolságot, valamint a remélt jövőbeni viszontlátás örömét részletezi, közben pedig felszólítja őt az ajándék elfogadására.⁸⁶ A vers kérésekkel zárul: a költő először arra biztatja Pannonia Múzsáit, hogy társuljanak hozzá költői vállalkozásában, majd Istenhez fordul, és azt kéri tőle, hogy ajándékozza meg apját bőséggel, boldogsággal és hosszú, egészséges élettel.⁸⁷ A költeményben a szinkretizmus oly módon nyilvánul meg, hogy az ‘örök’ (*aeviternus*), ‘hatalmas’ (*potens*) és ‘magasságos’ (*summus*) jelzőkkel illetett Isten, a kegyes Atya (*pater benignus*), akit a világ minden része fél („Pontus, sidera, terra quem tremiscunt”⁸⁸), az Olympus trónján lakozik, emellett Apollo és Minerva is megjelenik a költői ajándékokkal összefüggésben.⁸⁹

Az apához írt verset az *I. Cedrus* követi, amely a Múzsák pártfogójaként (*Musarum Patronus*) megnevezett Rákóczi Györgyhöz szól, ezután pedig a *II. Platanus* következik, amelynek címettje a költészetet szintén lelkesen támogató (*Musarum tutor maximus*) Rákóczi Zsigmond.⁹⁰ Amint arra a 3. fejezetben, a parodia kérdése kapcsán már utaltam, az *I. Cedrus* első versszaka Horatius 3, 1. carmenjének első strófáján alapul. Ebben a versszakban a költő az istenekhez fordul, és arra kéri őket, hogy legyenek a Múzsák segítségére, ezáltal pedig támogassák abban, hogy korábban soha nem látott költeményeket alkothasson Pannonia nagyjainak tiszteletére. A következő strófában megjelenik a vers címettje, akit Gönci Aszalós a Rákócziak ragyogó sugaraként (*jubar Rakocziium nitens*), Pannonia tógát viselő atyjaként (*Pannoniae pater togatus*) és a keresztények fáklyájaként (*Christicolum fax*) jellemez, és az

⁸⁵ „Hanc concordia, castitas, viror[que] / Ornat perpetuus, nitentiores / Haec & Posthumii virens coronas / Dabat; Aureolas colens quadrigas / Triumphi, ambrosios citando odores.” *Uo.*, A4v.

⁸⁶ „Hanc tui Hassiacis, Minerva ab oris / Parens optime, Filii remittit, / (Filii sita cujus est in uno / Te, Spes, praesidium, levamen, omni / Cum desiderio intimis medullis) / Hanc oro interea cape hanc lubenter / Complacere tuis sinas ocellis, / Donec incolumes DEI favore, / Rursum Pannonico videbis astro, / Tuas delicias tuos lepores, / Expressum[que] tui instar & tuum cor / Dum Nato, genitor, patri[que] Natus, / Redditus, sibi mutuum salutem / Toto pectore ovando gratulentur” *Uo.*, B1r.

⁸⁷ „Parentem [...] / [...] / Serves, amplifies, bees, adornes, / Omnibus [...] bonis / [...] / Et da summe DEUS, parens beatus, / Plus uno vigeat perenne seculo.” *Uo.*

⁸⁸ *Uo.*

⁸⁹ A szinkretizmus kérdéséhez a magyarországi, illetve németországi neolatin költészet kontextusában lásd például: IMRE Mihály, *Újfalvi Imre debreceni kiadványa: Spethe-Szenci zsoltárai, németországi párhuzamok = A zsoltár a régi magyar irodalomban*, szerk. PETRÓCZI Éva, SZABÓ András, Bp., Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan, 2011 (Károli Könyvek), 167–190; POSTA Anna, *Neolatin bibliai költészet a 16–17. századi Magyarországon*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2022 (Csokonai Könyvtár, 61).

⁹⁰ GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum...*, i. m., B1v, B2r. A lemmákban ezenkívül Gönci Aszalós mindkét Rákóczit a ‘haza atyja’ (*pater patriae*) megnevezéssel illeti, valamint Rákóczi Zsigmondot a Múzsák, azaz a költészet mellett az egyház védelmezőjének is tekinti.

oroszlánhoz hasonlít.⁹¹ Ezt követően a dicsőítés folytatódik, a szerző ezúttal már közvetlenül a címzetthez fordul, és azt a kérdést intézi hozzá, hogy vajon mely nagy költő tudná megörökíteni érdényeit, hiszen neki köszönhetően sokkal boldogabban folynak a napok a nép számára.⁹² Gönci Aszalós ezután arra inti Rákóczit, hogy miként a cédrus árnyas lombjával enyhét ad az édesen daloló madaraknak, úgy ő se hagyja abba a Múzsák pártfogolását, védelmezését, hiszen így nyerheti majd el az üdvösséget.⁹³ A költeményben az antikvitáshoz és a kereszténységhez kapcsolódó szavak, kifejezések egyaránt megtalálhatóak. Antik elem például a *Di*, a Múzsákra utaló *Deae sonantes*, *Musae*, *Dearum grex*, illetve *bonae Musae*, továbbá a *Hesperium cubile*, keresztény vonatkozásúak pedig például a következők: *Christicolum fax*, *Dominus*, *Christiadum popellus*, *Seraphica turma*.

A Horatius 1, 1. carmenjét imitáló II. Platanus Rákóczi Zsigmond megszólításával és dicsőítésével indul: a címzett, aki a kegyes fejedelem leszármazottja, azaz Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem (1607–1608) fia, hatalmas hősként (*maximus heros*), valamint Pannónia oltalmaként (*praesidium*) és nagy ékességeként (*grande decus*) ismert.⁹⁴ Gönci Aszalós a Maecenas-óda mintájára különböző tevékenységeket, foglalkozásokat sorol fel, amelyek egyeseket gyönyörködtetnek, Rákóczit azonban tulajdonságai, érdényei, illetve a hittel, a kegyességgel való foglalatalkodás egyenesen az istenek közé emeli:

„Multos multa juvant, Te pietas sacra,
Prudens consilium, religio [!], fides,
Virtus omnigena, & Palladius nitor,
Diis miscent superis, unica sanctitas
Te te stelligeros evehit ad Deos”⁹⁵

⁹¹ „repraesentat potentem / Qui[,] Domini auxilio, Leonem: / Hunc, hunc, (puellos, mater ut impio / Mangone raptos, trans patriae focus / Domos[que] dulces, ejulando / Lachymulis [!] querulis[que] votis. / Vocat, nec udos inde oculos movet) / Sic hunc, Dearum grex, PATACHINAQUE / Toto requirebat corona / Pectore, Christiadum popellus.” *Uo.*, B1v.

⁹² „Quis ergo Macon, quis vel Anacreon, / Plenas honorum muneribus tuas / RAKODZI [!] virtutes, coruscos / Per titulos, monumenta clara / Aeternet? o quum gratior aureus, / Vivente te currat populo dies, / Clara us[que] currat fama ab ortu / Solis, ad Hesperium cubile.” *Uo.*, B1v–B2r.

⁹³ „Excelsa Cedrus, ceu fovet alitum / Sub fronde opaca, dulce canentium / Choros, piam sic tu Sareptam / Perge tuendo, bonas[que] Musas. / Hinc, namque felix, res Israelidum / Cernes, quietas te[que] Seraphica / Aetate grandem turma regnis / Inferet aethereis beatum.” *Uo.*, B2r.

⁹⁴ *Uo.*

⁹⁵ „Sokakat sok minden gyönyörködtet; téged a szent kegyesség, az okos megfontoltság, a vallás, a hit, a mindenféle érdények és a műveltség az égi istenek közé helyez; téged az egyedülálló szentség a csillagok közt lakó istenek közé emel.” *Uo.*, B2r–v.

A költő ezt követően azt kéri a címzettől, hogy amennyiben nem veti meg a szegényes kertecske kicsiny kincseit („si neque parvulus / Spernis divitias pauperis hortuli”⁹⁶), azaz a versgyűjtemény jelentette költői kert darabjait, fogadja derűsen ezt a parnassusi platánt, azaz a költeményt.⁹⁷ Az ajándékba adott növénynek számos haszna van, például árnyékában el lehet nyújtózni (ezt tette például Xerxes), emellett megóv a halálos mérgű kígyóktól (*lethales colubri*) és a colchisi ártó bájitaloktól (*poela Colchica*).⁹⁸ A vers lezárása szerint Rákóczinak örök hírnév és üdvösség jut osztályrészül, neve ismert lesz Pannoniában, végül pedig az egek lakójaként egy angyallal együtt fogja zengeni a mennyei dallamokat.⁹⁹ A szövegben az antikvitáshoz és a kereszténységhez kapcsolódó elemek egyaránt előfordulnak, előbbiek közé tartozik például a *Palladius*, a több istenre utaló szószerkezetek (*Dii superi*, *stelligeri Dii*), a *Parnassus*, a *Musa*, a *poela Colchica* és az *Olympicus*, utóbbiak közé pedig például Rákóczi erényeinek felsorolása, illetve az üdvösséggel kapcsolatos szakasz.

A *Calathus strenarum*... első részében olyan költemények is helyet kapnak, amelyeknek a címzettjei a Rákócziakhoz képest kevésbé kitüntetett személyek. Ilyen például a Melda Györgyhez szóló XXIII. *Caryophillon*, illetve a Szörös Jánoshoz írt XXVIII. *Malva*. A XXIII. *Caryophillon*ban Gönci Aszalós a megszólítotthoz fordulva megvallja, hogy úgy érzi, lelkes éneklésével és örömeivel túlszárnyalja a lágy szellőben daloló madarakat, amikor szokatlan újívi ajándékait költői virágokkal ékesíti fel.¹⁰⁰ Ezután a költő arra kéri a címzettet, hogy versét, amelyet virággal azonosít, ne fogadja túlzottan kritikusan, hiszen a szóban forgó növény, a szegfű számos előnyös tulajdonsággal rendelkezik, például a belső szerveknek megkönnyebbülést hoz, emellett a Parnassus virágzó bérceit ékesíti.¹⁰¹ A költemény azzal zárul, hogy Gönci Aszalós az üdvösség ajándékait kívánja Meldának.¹⁰² A versben az antikvitáshoz kapcsolódó szavak, kifejezések vannak többségben (pl. *Zephyrus*, *roseus Titan*, *Thracia pellex*, *Pierii flores*, *Musa*, *Parnassus*), mindössze Isten (*Deus*), illetve az üdvösség gondolata tekinthető egyértelműen keresztény elemnek.

⁹⁶ *Uo.*, B2v.

⁹⁷ „Fronte ergo placida [...] / Parnassi Platanum vertice nobilem / Quem dat Cattiadis Musa canens focus / Sumas, Pannoniae dulce decus meae.” *Uo.*

⁹⁸ *Uo.*

⁹⁹ „Donec pleiadas axis Olympicus / Volvet, notus eris nomine splendido, / Celsis Pannoniae percelebris jugis: / Tandem[que] aethereis incola sedibus, / Una cum seraphin suaviter intonans / Psalles, sanctisonum, voce hilari, melos.” *Uo.*

¹⁰⁰ „Non ita nubivagae Zephyro pulsante volucres / Gutture prata colunt roseus[que] / Titan, cum summum rediturus prospicit Oetan / Non ita gaudet Thracia pellex / Nunc ego quam, insolitas Vir praestantissime Strenas / Pieriis dum floribus orno.” *Uo.*, D2v.

¹⁰¹ „Zoileo, florem & Musam, cum flore serenam / Pectore, non capias; renitentes / Mulcet odore comas flos: viscera, corda[que] laxat, / Florida Parnassi & juga adornat.” *Uo.*

¹⁰² „obtingant solidae tibi dona salutis / Aethereo quae det Deus astro.” *Uo.*

A XXVIII. *Malva* első soraiban Gönci Aszalós a címzetthez fordulva azt fejtegeti, hogy az általa adott ajándéknak nem a nagysága, hanem a minősége a fontos, hiszen gyakran a kicsi, szerény dolgokban rejlik az érték.¹⁰³ A mályvát Apollo és a Múzsák magasztalják, dicsérete egészen az égben lakozó istenekig elér.¹⁰⁴ A vers szerint számtalan haszna mellett főként a díszítő funkció betöltésére alkalmas, rózsákkal vegyítve hatalmas kosarakat ékesít, Flora pedig kertjét ülteti be vele.¹⁰⁵ Gönci Aszalós a címzetthez kapcsolja a számára kiválasztott növényt: Szörösnek a naphoz hasonlóan, amelyet a mályva szüntelenül követ, irányadóként, az igazság lángoló sugaraként (*flammicomum jubar Justitiae*) kell feltűnnie, ugyanis az utolsó ítéletkor így kerülhet az igaz keresztények seregébe.¹⁰⁶ A költeményben a zárlatot leszámítva az antik elemek a meghatározóak (pl. *Aeoliae Deae*, *Apollo arcupotens*, *Dii*, *Flora decens*, *Zephyrus*, *occidui equi*).

Gönci Aszalós rokonokhoz írt versei közé tartozik a már elemzett *Myrtuson* kívül például a XIV. *Rozmarinus*, amely sógorához, Thuri Kalmár Jánoshoz szól, valamint a XXII. *Malobathrum*, amelynek címzettje Gönci Aszalós Péter. A XIV. *Rozmarinus* első soraiban a költő arról kérdezi Cliót, hogy mely virágot, illetve mely férfiút fogja dicsőíteni.¹⁰⁷ A válasz természetesen az, hogy Gönci Aszalós jó barátját, lelkének felét (*animae dimidium meae*), Thuri Kalmár Jánost, illetve a rozmaringot, amelynek tulajdonságai, pozitív hatásai ezt követően kerülnek bemutatásra.¹⁰⁸ A versben szereplő növény egykor a haj díszítésére szolgált; gyógyító, vidító erővel bír, emellett segít a sárgaságban szenvedőkön.¹⁰⁹ A költemény zárlatában Gönci Aszalós a címzetthez fordulva dicsőíti őt, és azt kívánja, hogy övezze fejét a rozmaring virágzó ágaival, hiszen erényeinek köszönhetően végül majd az égi ifjak fogják megkoszorúzni a mennyei királyságban.¹¹⁰ A szövegben az antik elemek dominálnak, ami ez esetben főként

¹⁰³ „Munere nostro, reputanda haud tibi quantitas, / Floris erit pertenuis sed mage qualitas / Jane Zoros: Egregias, saepe humiles loci / Dant pateras; saepe olitor magna scit impiger, / Omnia frons, non gerit.” *Uo.*, D4r.

¹⁰⁴ „Cujus amoenam, Aeoliae cum Cytharis Deae, / Laudem & Apollo arcupotens, evehit ad Deos” *Uo.*

¹⁰⁵ „Innumeras fundit opes MALVA; colit rosis / Mista capaces calathos; Flora decens suis, / Saepibus hanc, cum Zephyro sollicite serit” *Uo.*

¹⁰⁶ „Donec eris, flammicomum jubar / Justitiae, rite petes, fronte pia, sacri / Ut juvenes, ultima cum apparuerit dies, / Te te hilares Christicollarum [!] annumerent choro.” *Uo.*

¹⁰⁷ „Quem florem, aut Cytharis Pieriis, cava / Aut testudine, sumes celebrare dic / Clio? quemve virum conditionibus / Florentem Attalicis?” *Uo.*, C3v.

¹⁰⁸ *Uo.* Horatius 1, 3. carmenjében az *animae dimidium meae* kifejezéssel illeti barátját, Vergiliust: „navis, quae tibi creditum / debes Vergilium: finibus Atticis / reddas incolumem, precor, / et serves animae dimidium meae.” *Quintus Horatius Flaccus összes versei*, i. m., 62. „mert hisz Vergiliust viszed, / kincses terhű hajó, Attika partjain / épen tedd ki, könyörgök és / oltalmazd meg az én lelkem egyik felét.” (Weöres Sándor fordítása) *Uo.*, 63.

¹⁰⁹ „Hic flos veterum comas / Ornarat viridi fronde sub arbuto, / Clausum pectore, vulnus recreat; novos / Nubem corde fugans, laetitiae modos / Adfert; Ictericos mirifice levat.” GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum...*, i. m., C3v.

¹¹⁰ „Cingat, fronde tua hic, tempora florido, / O & Cassoviae, & dulce decus chori / Musarum, aethereos evehat ad Deos / Virtus te tua fama, aetherei, tuum / Cingent in solio, dum juvenes caput.” *Uo.*

istenek neveinek, illetve a rájuk utaló szavaknak az előfordulását jelenti (pl. *Clio, Flora decens, Daedalia Dea, chorus Musarum, aetherei Dii*).

A XXII. *Malobathrum* első sorai Horatius 3, 8. carmenjét idézik meg: „Miraris, Frater suavissime Januariis quid / Agam calendis, Cassovia remotus? / Flores quidve velint?”¹¹¹ Gönci Aszalós szerint nincs ok a csodálkozásra, hiszen a Múzsák mindig virulnak, télen sem hagyják abba az illatozó heliconi virágok gyűjtögetését. A *malobathrum*ot is ők hozták Gönci Aszalósnak, azaz ők szolgáltatták az ihletet a költemény megírásához.¹¹² A növény a vers szerint elsősorban illata miatt értékes, az istenek és egyes keleti népek hajuk illatosítására használják.¹¹³ A költemény zárlatában a szerző arra kéri a címzettet, hogy fogadja el az ajándékot, amelyet Mercurius hozott le az égből, és kenje meg magát a *malobathrum* isteni olajával, ugyanis ezáltal juthat majd üdvösségre.¹¹⁴ A szövegben több olyan elem is található, amely az antikvitáshoz kapcsolódik, ide tartozik például a *novenae Deae*, a *Helicon*, a *Deorum capilli*, illetve az *Atlantius*.

Gönci Aszalós barátokhoz írt költeményeinek egyike a XXIV. *Narcissus*, amelynek címzettje Thuri Kalmár Tamás. A költő és a megszólított közti viszony jellegéről az antik barátpárookra történő utalások árulkodnak: a lemmában Gönci Aszalós a *Pylades suus multum suavissimus* megnevezéssel illeti Thuri Kalmárt,¹¹⁵ a vers első sorában pedig *Theseusként* és *Pyrithousként* hivatkozik magukra. A költő arra kéri leghűségesebb barátját, hogy fogadja el tőle emlék gyanánt ezt a nárciszt (azaz a költeményt), amely annak jelképe, hogy Gönci Aszalós a nagy földrajzi távolság ellenére sem feledkezik meg társáról.¹¹⁶ A szerző ezután megismétli a kérést, hangsúlyozva, hogy Thuri Kalmár fogadja szívesen az ajándékot, mivel illik hozzá: a nárciszt éppúgy nemesség jellemzi, mint őt.¹¹⁷ A költemény annak részletezésével zárul, hogy Gönci Aszalós és Thuri Kalmár barátsága sohasem fog megszakadni; ahhoz, hogy ez

¹¹¹ „Csodálkozol, legkedvesebb fivérem, hogy mit csinálok újévkor Kassától távol? Vagy hogy mit keresnek itt ezek a virágok?” *Uo.*, D2r. A Horatius-óda megidézett szakasza: „Martius caelebs quid agam Kalendis, / quid velint flores et acerra turis / plena, miraris” *Quintus Horatius Flaccus összes versei*, i. m., 206. „Nőtlen embernél mit akar ma, Juno / ünnepén – bámulsz – e virág, e sok telt / füstölő?” (Bede Anna fordítása) *Uo.*, 207.

¹¹² „mirari desinas, novenae / Virent Deae semper, legunt supinis / Vallibus halantes flores, Heliconis; Hae recenter / Meos frequentando focos tulere, / Malobathrum Assyriam, mira bene suavitate olentem” GÖNCI ASZALÓS, *Calathus strenarum...*, i. m., D2r.

¹¹³ „Deorum odoris quae solet capillos / Tingere, Memnoneos, rara & bene semper Indos / Virtute, molles irradiando ocellos” *Uo.*

¹¹⁴ „Quam volui, tibi ferret Atlantius, e polo volando, / Musas salutans Pannonae sacratas, / Suscipe sydere, & te MALOBATHRO, pius perungas / Poli decora, ut noscites theatra.” *Uo.*

¹¹⁵ *Uo.*, D2v.

¹¹⁶ „Accipe Pyrihoo multum fidissime Theseu / Narcissum, memori quem mittit pectore semper / Candidus alter tu; distantia longa locorum, / Aoniae[que] Deae, quem nunc rapuere tenentque, / Accipe, namque tuus nostro stat pectore candor, / Sit licet, o multum disiunctum, pectore pectus.” *Uo.*

¹¹⁷ „Est generosus flos, generosum te decet, ergo / Suscipe fraterno, quem dat tibi Musa, labello.” *Uo.*, D3r.

bekövetkezzen, a természet rendjének kellene felborulnia.¹¹⁸ A versben előforduló antik elemek közé tartoznak a két barát jelölésére szolgáló mitológiai nevek (*Theseus*, *Pyrrhous*), illetve a Múzsákra utaló szavak (*Aoniae Deae*, *Musa*).

4. 2. A lelkeszekhez írt versek

A *Calathus strenarum*... második egységének nyitó darabja a *I. Thus*, amelynek címzettje Tardi György abaúj-tornai esperes.¹¹⁹ Gönci Aszalós arra biztatja a Múzsát, hogy ujjongjon és énekeljen, dicsőítse a szent papi szalaggal ékesített Tardit, hogy ezáltal az Olympus csúcsára emelje őt.¹²⁰ A vers címzettje erre számos érdemével rászolgált: gondoskodik a gyülekezetéről, őszintén tiszteli Istent, és műveltségével kitűnik a legkiválóbbak közül is.¹²¹ Tardi jellemzését követően Gönci Aszalós a tömjénhez hasonlítja a férfit: miként a tömjén távol tartja a szemektől a sötét homályt, úgy űzi el Tardi az elmében lévő felhőket Isten ígéjének segítségével.¹²² A költemény azzal zárul, hogy a költő hosszú életet kíván a címzettnek, és azt kéri tőle, hogy terelje az üdvösség felé a gyülekezetet.¹²³ A versben az antikvitáshoz és a kereszténységhez kapcsolódó szavak, kifejezések egyaránt előfordulnak, előbbiek közé tartozik a *Musa*, az *olympi ardua*, az *Actea Camoena*, a *Pallas* és a *Nestor*, utóbbiak közé pedig például a *sacrata Sponsa*, a nyáj (*grex*) mint gyülekezet, illetve a *verbum Dei*. A keresztény istenre utal a *pater Olympicus* szó szerkezet.

A *IV. Folium mali medici* Alvinci Péter kassai főprédikátorhoz szól.¹²⁴ A költemény a címzett dicsőítésével kezdődik. Gönci Aszalós fenséges elmének (*alta mens*), komoly értelemnek (*gravis prudentia*), második Demosthenesnek (*alter Demosthenes*) nevezi őt, majd hivatására utal: a prédikátor szent kürtjével Isten hűs forrásaihoz hívja a nyáját.¹²⁵ Ezt követően a költő felszólítja Alvincit az ajándék elfogadására („En comata quod donat lubens / Flora folium suscipe”¹²⁶), ezután pedig egy hosszabb egységen keresztül azt fejtegeti, hogy miként

¹¹⁸ „Qui quaerit, nostro finem impositurus amoris, / Quisve dies, quaeve hora siet? Det mollius undis / Hyblaeum marmor, cervos volitare per auras, / Cum[que] lupis agnos jungat, corvos[que] dealbet, / Ut[que] bibat formica fretum, det frigida nec sit / Tristis hyems, & tunc nostro ille videbit amoris / Concussus foedus, Theseo quo[que] vincula solvi.” *Uo.*

¹¹⁹ *Uo.*, D4v.

¹²⁰ „Musa dic jo, Musa bis / Jo dic & sacratae / Pronubos Sponsae perenni, / Aetheri pares canas modo. / Consecratae TARDIUM. / Infulae, nitor quem / Nunc coronat, perge plectro. / Clariore, olympi ad ardua / Ferre” *Uo.*

¹²¹ „vivo fonte DAT, / Hic GREGI RIVOS, cor- / dis sacrato thure patri, / Hostiam ferendo Olympico. / Magnus inter hic cluit / Praeeminentiores, / Actea Camoena honores, / Palladi merendo candidos.” *Uo.*, D4v–E1r.

¹²² „Arcet, ut virtute THUS, / Furvam ocellulorum / Nebulam, verbo Dei sic, / Pellit hic in mente nubila” *Uo.*, E1r.

¹²³ „Nestor ergo vivat; ad / Pascua, & pientem / Ductitet gregem, salubri / Semper ut fruuntur aere” *Uo.*

¹²⁴ *Uo.*, E2r.

¹²⁵ „Sacra qui praeco buccina, / PULCRE INVITAS, agmen rivos ad algidos Dei” *Uo.*

¹²⁶ „Fogadd, íme, ezt a levelet, amelyet szívesen ad a fürtös Flora.” *Uo.*

kapcsolódik a növény a címzetthez. Az egyszerre szív- és nyelv alakú levél formájából adódóan összefüggésbe hozható Alvinci tevékenységével: a lelkész jeleskedik az ékesszólásban, az igaz tanok erejével megvédi az eltévelyedett lelkeket, majd az égből elhozza a híveknek azokat az ajándékokat, amelyek a csillagok közé emelik, azaz üdvösségre juttatják őket. Alvincit, illetve az Istentől, az igaz hittől eltávolodott embereket egyaránt a szív jelöli metonimikusan (*hoc cor, corda dissona*), a nyelv pedig a prédikálással összefüggésben jelenik meg („Lingua praedicando dogmata alta”).¹²⁷ A gondolatmenet azzal ér véget, hogy Gönci Aszalós felteszi a kérdést: ki tudná elég jól megénekelni Alvinci erényeit?¹²⁸ A vers zárlatában a költő azt kívánja a címzettnek, hogy hírneve maradjon fenn halála után is, majd pedig azt kéri tőle, hogy gondoskodjon a gyülekezeetről, vezesse Krisztus juhait az üdvösségüket szem előtt tartva.¹²⁹ A költeményben a kereszténységhez kapcsolódó szavak, kifejezések dominálnak, ide tartozik például a nyáj (*agmen*) mint gyülekezet, a *Deus* különböző alakjai, az *almus pater*, vagy éppen a *Christi oves*, ugyanakkor a szövegben az antikvitáshoz köthető elemek is előfordulnak, ilyen például a *comata Flora*, valamint a szárnyas hírnév alakja (*fama aureis pennis*).

A VI. *Hyacinthus* címzettje Hellopaeus János tálljai lelkész.¹³⁰ A költemény felkiáltással indul, amelyet egy általános, ugyanakkor a címzetre is vonatkoztatható gondolatmenet követ: nagyon szerencsés az, aki azt mondhatja, hogy Istennek énekelve úszik a vad tengerben, neki ugyanis nem ártanak a csalárd világ által kínált mérgek (*aconita Marsa, succus Cantharidis*), ellenben Isten bőséges javakkal áldja meg házát.¹³¹ Gönci Aszalós ezután felteszi a kérdést, hogy milyen virággal ékesítse Hellopaeust, ha már eleve semmiben sem szenved hiányt, és mivel újév lévén még a tavaszi meleg sem hinti tele virágokkal a mezőket, nehezebb megfelelő ajándékot találni.¹³² Választása a jácintra esik, amely elúzi a mérgeket (*venena*), és ily módon párhuzamba állítható a lelkésszel, aki gondoskodó, hív pásztorként megvédi a rábízott juhokat a Sátán titkos mérgeitől (*Sathanae abditae cicutae*), ezért pedig vár rá az égben az örök üdvösség hervadhatatlan koszorúja (*perpetuae salutis immarcescibilis*

¹²⁷ „est ei duplex fiugra [!]; / Una cordis, una linguae, pars refert imaginem, / Quale, te virum decebat tenue ut ut munusculum, / Quippe clarus ipse cordato us[que] polles eloquio, / Quantum at istud? Aspicit Deus cor, at[que] cor solo / Clamat alma suspirando auxilia, maximi Dei: / Tale cuncta habet cor, Deo[que] ponderatur unice; o / Quam bene arcet hoc cor, almo patre corda dissona. / Lingua praedicando dogmata alta; Post fidelibus / E polo adfert munera. Haec beata ad astra nos ferunt.” *Uo.*, E2r–v.

¹²⁸ „Ergo virtutes sonare quis tuas satis potest.” *Uo.*, E2v.

¹²⁹ „Vive, vive, fama te superstes aureis ferat / Opto pennis. Pasce Christi herbis oves salubribus, / Et putum purum Israelis fontem eis APERI INCLUTUS.” *Uo.*

¹³⁰ *Uo.*, E3r.

¹³¹ „O felix quater, atque ter beatus, / O felix iterum, ora cujus ajunt, / NO PALLENS [!], rapido in mari, JEHOVAE. / Huic non aconita Marsa, non huic / Succus Cantharidis nocent, dolosus / Quae nobis tacite propinat orbis. / Ast hujus placidas domos, Olympo / Amplis conditionibus Tonante / Deus sanctificat.” *Uo.*

¹³² „Fragrantiori, / Sed quo flore manus tuas adornem, / Cum tanto cumulo bonorum abundes? / Nunc ver egelidos licet tepores / Non ferat, calor aequinoctialis / Nec pingat, modo flosculus agellos.” *Uo.*

corona).¹³³ A költeményben a keresztény elemek a meghatározóak, ide tartoznak például a következők: *Jehova*, *Deus*, *Sathanas*, *Pastor*. Az antikvitáshoz kapcsolódó szószerkezet az *Olympo Tonante*, amely a keresztény istennel összefüggésben jelenik meg.

Gönci Aszalós a VII. *Terebinthust* Szepsi L. Mihály gönci lelkésznek címezte.¹³⁴ A vers a megszólított dicsőítésével kezdődik, a költő a becsületesség mintapéldájának (*probitatis specimen*), a kegyesség sugarának (*pietatis jubar*) és a haza fénylő fáklyájának (*fax patriae lucida*) nevezi őt.¹³⁵ A dicsőítést egy retorikai kérdés követi: hogyan magasztalja az egekig Gönci Aszalós a költemény megszólítottját, ha nincs elegendő tehetsége ehhez?¹³⁶ Ezután a költő képletesen átnyújtja Szepsinek az ajándékot, majd pedig a növényhez hasonlítja őt: miként a terpentinfá illatával felfrissíti a lankadókat, a vers címzettje is megvigasztalja a világ terhe alatt összeroskadt, megtört lelkeket Isten ígéjének segítségével.¹³⁷ A „mirifice dogmata / Sancta hanc referunt. Christus & ipso Terebinthum se ait.” szakaszból, valamint a mellette elhelyezett margináliából (*Eccl.* 24.) kiderül, hogy a terpentinfának bibliai vonatkozásai is vannak.¹³⁸ A költemény zárlatában Gönci Aszalós boldogságot kíván a gönci gyülekezetnek, Szepsinek pedig egészségben eltöltött hosszú életet, amelyet végül majd az üdvösség követ.¹³⁹ A szövegben keresztény és antik elemek egyaránt előfordulnak, előbbiek közé tartozik például az *almum Verbum*, a nyáj (*grex*) mint gyülekezet, illetve a *Christus*, utóbbiak közé pedig például az *alma Hygieia* és a *secula Tithonia*. A keresztény istent jelöli az antikvitáshoz kapcsolódó *altitonans*, valamint a *coelicola pater* kifejezés.

5. Összegzés

Gönci Aszalós Mihály *Calathus strenarum hortensium, symbolicarum, et poeticarum...* című neolatin versgyűjteménye a műfajok, műfaji hatások szempontjából összetettnek tekinthető. A paratextusok a kiadványt életre hívó alkalmat, az újévet, a növénytípusok központi szerepét és Gönci Aszalós költői tevékenységét, tehetségét emelik ki. A *Calathus strenarum...* magán

¹³³ „Tamen nunc HYACINTHO adorno clara / Gratus tempora, qui fugat venena, / Quippe tu quo[que] providus, fidelis / Pastor, a Sathanae abditis ciculis / Commisso tibi praecaves ovili, / Hinc te perpetuae, manet salutis / Immarscibilis polo corona.” *Uo.*, E3r–v.

¹³⁴ *Uo.*, E3v.

¹³⁵ *Uo.*

¹³⁶ „At altas ego qui eveham / Testudine laudes? mei id haud ingenii est.” *Uo.*

¹³⁷ „En tibi / Dono Terebinthum Syriam, caudice pellucidam / Manantem oleo, nectareis ut redolendo us[que] / Ramis recreet languidos [...]. / Hanc tu cape, claro tibi (credas) bene jam quadrat, / Qui corda, liquore altitonantis pia, coelesti / Spargis, ramulos doctrinae expandendo tuae, quam cate / Quassos refocillas animos pondere fallacis / Mundi, violatos” *Uo.*

¹³⁸ „így szólnak erről csodásan a szent tanok. Maga Krisztus is terpentinfának mondja magát.” *Uo.*

¹³⁹ „valeat Grex bene Geonczinus, / Te una valido, alma Hygieia tibi, oro, faveat, / Ut secula Tithonia lustres, Terebintho sub / Tandem requiescas nitidus coelicolae patris.” *Uo.*

viseli az erkölcsbotanika és az embléma egyes műfaji jegyeit, azonban szigorúan véve nem sorolható ezekbe a kategóriákba. Bár elsődleges célja valószínűleg a költői tehetség megmutatása, formai sokszínűsége folytán akár verstani példatárként is használható. A gyűjteményben hét anagrammás vers található, amelyek kötetbeli jelenléte a korabeli poétikaoktatás gyakorlata mellett az újévi költői versengés hagyományát jellemző játékoság felől érthető meg. A költemények némelyike jól érzékelhetően antik szövegekre játszik rá, a kapcsolat jellege azonban nem minden esetben határozható meg egyértelműen. Mind a négy ilyen szövegben előfordulnak szabályos parodiának tekinthető szakaszok, ugyanakkor – egy vers kivételével – más imitációs technikákat is alkalmaznak.

Gönci Aszalós költeményei jellemzően a következő szerkezeti, illetve gondolati egységek valamilyen – nem feltétlenül mindegyik elemet magába foglaló – kombinációjából állnak: a címzett megszólítása, a címzett dicsőítése, az ajándékozás gesztusa, a növénysszimbolika kifejtése, kérés valamilyen istenséghez (általában a Múzsákhoz vagy a keresztény istenhez), kérés a címzethez, jókívánságok megfogalmazása, illetve utalás a címzett és/vagy az általa vezetett közösség üdvösségére. A szerkezeti elemek közül némelyik szorosabban összefügg a kötetben érvényesülő műfaji hatásokkal, sajátosságokkal, például az ajándékozás gesztusa és a jókívánságok megfogalmazása az újév alkalmához kapcsolódik, a növénysszimbolika kifejtése pedig az erkölcsbotanika műfaját idézi meg. Ami a beszédhelyzetet illeti, gyakori a vers címzettjének, valamint a különböző istenségeknek a megszólítása. A retorikai eszközök használata különösen a növénysszimbolikával kapcsolatos részek esetében hangsúlyos, a címzettet és a hozzá társított növényt általában egy hasonlaton vagy párhuzamon keresztül köti össze Gönci Aszalós. Jellemző metafora a növény és a költemény, illetve a kert és a versgyűjtemény azonosítása. A címzettek dicsőítése sokszor halmozás formájában történik. Több költeményben is megjelenik valamilyen imitációs technika, például a parodia. A növénysszimbolika működéséről elmondható, hogy a növény és a címzett közötti kapcsolat alapját általában valamilyen közös vonás jelenti, vagy a választást az indokolja, hogy a növény jótékony, vagy egyenesen üdvöztető hatással bír. A növénysszimbolika kifejtettsége tekintetében vannak különbségek az egyes versek között. Gönci Aszalós költeményeiben szinkretizmus érvényesül, többségük antik és keresztény elemeket egyaránt tartalmaz, azonban míg a kötet első felében az antik elemek túlsúlyáról beszélhetünk, a lelkészekhez szóló szövegekben a keresztény elemek dominálnak.

Bibliográfia

1. Primer források

ALSTED, Johann Heinrich, *Encyclopaedia septem tomis distincta*, Herbornae Nassoviorum, k. n., 1630.

Amphitheatrum sapientiae Socraticae joco-seriae..., ed. Caspar DORNAU, Hanoviae, typis Wechelianis, 1619.

BOCATIUS, Johannes, *Hungaridos Libri Poematum*, V, Bartphae, excudebat Iacobus Klöss, 1599 (RMK II, 287).

BOCATIUS, Johannes, *Novus Annus...*, Bartphae, imprimebat Iacobus Klöss, 1599 (RMK II, 286).

BOCATIUS, Johannes, *Hexasticha votiva, vel strena poetica, ominis boni gratia*, Bartphae, excudebat Iacobus Klöss, [1612] (RMNy 1029).

BORZÁSI B. Balázs, *Symboli B. Athanasii pars prior de S. S. Trinitate*, Heidelbergae, typis Johannis Lancelloti, 1619 (RMK III, 1251).

CATULLUS, Caius Valerius, *Catullus versei*, ford. ARANKA György et al., Bp., Európa, 1978 (Lyra Mundi).

CATULLUS, Caius Valerius, *Catullus versei: Catulli Veronensis liber*, kiad., bev., jegyz. ADAMIK Tamás, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998 (Auctores Latini, 15).

Delitiae poetarum Hungaricorum..., ed. Johann Philipp PAREUS, Francofurti, excudebat Nicolaus Hoffman, 1619 (RMK III, 1245).

FILICZKI János, *Carminum liber primus*, Basileae, typis Johannis Schroeteri, 1614 (RMK III, 1130).

GÖNCI ASZALÓS Mihály, *Calathus strenarum hortensium, symbolicarum, et poeticarum...*, Marpurgi, typis Saurianis, 1618 (RMK III, 1222).

GÖNCI ASZALÓS Mihály, *Symboli B. Athanasii pars altera de incarnatione Filii Dei Domini Nostri Jesu Christi...*, Heidelbergae, typis Johannis Lancelloti, 1619 (RMK III, 1250).

MURAKÖZI DÚS Márton, *Disputatio metaphysica, de causa et causato...*, Marpurgi, ex officina typographica Sauriana, 1618 (RMK III, 1224).

PAREUS, David, *Thesaurus Biblicus: Hoc est: Themata Textualia ex S. Bibliis Veteris et Novi Testamenti...*, Heidelbergae, typis Geyderianis, 1621.

PÉCSI Lukács, *Az Keresztyen Szvzeknec Tiszteseges koszoroia...*, Nagyszombat, k. n., 1591 (RMK I, 250).

PISCATOR, Philippus Ludovicus, *Artis poeticae praecepta methodice concinnata et perspicuis exemplis illustrata in usum illustris scholae Albensis...*, Albae Juliae, typ. principis, 1642 (RMK II. 591).

Quintus Horatius Flaccus összes versei, ford. ANDRÁS László et al., Bp., Corvina, 1961 (Kétnyelvű Klasszikusok).

SCALIGER, Julius Caesar, *Poetices libri septem*, Lyon, apud Antonium Vincentium, 1561.

SZENCI MOLNÁR Albert, *Lusus poetici...*, Hanoviae, typis & aere Thomae Willerii & Joannis Leclercq, 1614 (RMK III, 1132).

SZEPSI CSOMBOR Márton, *Europica Varietas*, Kassa, Festus János, 1620 (RMK I, 500).

Szepsi Csombor Márton összes művei, kiad. KOVÁCS Sándor Iván, KULCSÁR Péter, Bp., Akadémiai, 1968 (Régi Magyar Próza Emlékek, 1).

Szombathi János *Biographia professorum c. munkájában levő latin versek fordítása*, ford. GULYÁS József = GULYÁS József, *Bizonyságok*, Sárospatak, Kisfaludy László, 1936, 1–20.

Vergilius eklogái: *Vergilii Eclogae*, kiad., bev., jegyz. HAVAS László, Bp., Tankönyvkiadó, 1987 (Auctores Latini, 14).

2. Szakirodalom

BÁN Imre, *Irodalomelméleti kézikönyvek Magyarországon a XVI–XVIII. században*, Bp., Akadémiai, 1971 (Irodalomtörténeti Füzetek, 72).

CSOMA József, *Abauj-Torna egyesült vármegye monographiája: Abauj-Torna vármegye nemes családjai*, Kassa, Forster, Wesselényi és Társai, 1897.

GYULAI Éva, *Anser et Aquarius: Bocatius hexastichonja Mágocsy Ferenchez és Alaghy Ferenchez*, Irodalomtörténeti Közlemények, 2017/4, 511–531.

HELTAI János, *Adattár a heidelbergi egyetemen 1595–1621 között tanult magyarországi diákokról és pártfogóikról*, Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1980, 243–347.

HELTAI János, *Alvinczi Péter és a heidelbergi peregrinusok*, Bp., Balassi, 1994 (Humanizmus és Reformáció, 21).

HEREPEI János, *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében*, Bp. – Szeged, MTA Irodalomtörténeti Intézet – JATE Magyar Irodalomtörténeti Intézet, 1965 (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 1).

IMRE Mihály, *A marburgi magyar peregrináció és a Verbesserungswerk kapcsolata*, Studia Litteraria, 2007, 126–143.

IMRE Mihály, *Újfalvi Imre debreceni kiadványa: Spethe-Szenci zsoltárai, németországi párhuzamok = A zsoltár a régi magyar irodalomban*, szerk. PETRŐCZI Éva, SZABÓ András, Bp., Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, 2011 (Károli Könyvek), 167–190.

IMRE Mihály, *Magyar vonatkozások a sziléziai neolatin irodalomban a 17. század első harmadában = Norma Sapientiae: Tanulmányok Havas László emlékére*, szerk. TÓTH Orsolya, Debrecen, Debreceni Egyetem Klasszika-filológiai és Ókortörténeti Tanszék, 2021, 265–290.

KOVÁCS Sándor Iván, KULCSÁR Péter, *Adattár: Dedikált disputációk Debrecenben*, Studia Litteraria, 1970, 95–101.

KŐSZEGHY Péter, UTASI Csilla, *Pécsi Lukács: Az keresztyén szüzeknek tisztességes koszorója...: Utószó = PÉCSI Lukács, Az keresztyén szüzeknek tisztességes koszorója*, kiad. KŐSZEGHY Péter, Bp., Balassi – MTA BTK Irodalomtudományi Intézet – MTA Könyvtár és Információs Központ, 2014 (Bibliotheca Hungarica Antiqua, 44), 5–48.

G. LÁBOS Olga, *Szenci Molnár Albert Lusus poetici című gyűjteményéről*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1978/5–6, 590–596.

MARKÓ Anita, *Hálózatok a 16-17. századi album amicorumokban: Az 1500 és 1700 közötti hungarika jellegű emlékkönyvbejegyzések hálózatelemzése az Inscriptiones Alborum Amicorum adatbázis alapján*, Digitális Bölcsészet, 2018, 55–82.

MOLNÁR Dávid, *Versőrlő malomkőnek korpája?: Filefalvi Filiczki János költői életműve*, Bp. – Sárospatak, L'Harmattan – Tokaj-Hegyalja Egyetem, 2024 (Acta Universitatis Tokajensis Sárospatakini – Patrimonium culturale – Dissertationes, 4).

MÓRÉ Tünde, *Utazás és hírnév: Wittenbergi magyar diákok latin nyelvű búcsúztatóversei (1560–1600)*, Bp., Reciti, 2022 (Irodalomtörténeti Füzetek, 185).

PÁLOS Mónika, *Erkölcshatanika és leánynevelés Pécsi Lukács művében = Szöveg, hordozó, közösség: Olvasóközönség és közösségi olvasmányok a régi magyar irodalomban*, szerk. GESZTELYI Hermina, GÖRÖG Dániel, MARÓTHY Szilvia, Bp., Reciti, 2016, 53–71.

POSTA Anna, *A Debreceni Református Kollégium 17. századi professzorainak neolatin üdvözlőkölteményei*, Gerundium, 2019/3–4, 100–111.

POSTA Anna, *Tradíció és reprezentáció két 17. századi debreceni neolatin gyászvers-antológiában*, Studia Litteraria, 2021/1–2, 235–252.

POSTA Anna, *Martonfalvi Tóth György és id. Köleséri Sámuel kapcsolatai a halálukra összeállított versgyűjtemények tükrében*, Egyháztörténeti Szemle, 2022/2, 5–34.

POSTA Anna, *Neolatin bibliai költészet a 16–17. századi Magyarországon*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2022 (Csokonai Könyvtár, 61).

SZENTPÉTERI Márton, *Kombinatorikus technopaegnumok: Néhány „matematikai” eljárás Johann Heinrich Alsted poétikájában*, Iskolakultúra, 1996/5, 32–43.

SZÖGI László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon, 1526–1700*, Bp., ELTE Egyetemi Levéltár, 2011 (Magyarországi Diákok Egyetemjárása az Újkorban, 17).

TARNAI Andor, *A parodia a XVI–XVIII. századi Magyarországon*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1990/4, 444–469.

TÜSKÉS Gábor, KNAPP Éva, *Emblémaelméletek Magyarországon a XVI–XVIII. században = Neolatin irodalom Európában és Magyarországon*, szerk. JANKOVITS László, KECSKEMÉTI Gábor, Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem, 1996, 171–187.

J. ÚJVÁRY Zsuzsanna, *Polgár vagy nemes?: A kassai patrícius-polgárok házassági-társadalmi kapcsolatai a XVII. században = Ezredforduló – századforduló – hetvenedik évforduló: Ünnepi tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére*, szerk. J. Ú. Zs., Piliscsaba, PPKE BTK, 2001, 395–426.

J. ÚJVÁRY Zsuzsanna, *Egy hajdanvolt mezővárosi polgárcsalád, a mezőszegedi Szegedi család házassági-társadalmi kapcsolatai a 16–17. században = Mezőváros, reformáció és irodalom (16–18. század)*, szerk. SZABÓ András, Bp., Universitas, 2005 (Historia Litteraria, 18), 99–112.